

FRÅN HEMBYGDSARBETET

EN BORTGÅNGEN HEMBYGDSVÄN

Axel Johansson.

Under 1950 har Upplands fornminnesförening och det uppländska hembygdsarbetet förlorat en av sina verksamaste medlemmar och medarbetare, nämligen hemmansägaren Axel Johansson i Huddunge.

Axel Johansson föddes 20 maj 1883, i Marstalla i Huddunge. År 1890 flyttade föräldrarna till Lagbo, där de köpt en liten gård. De fem barnen fingo redan vid unga år bidra till förvärvsarbetet. Vid 24 års ålder gifte sig Axel Johansson och övertog sin svärfaders gård i Persbo. Tidigt fördes han av sina religiösa och ideella intressen i kontakt med folkrörelserna; han blev medlem av och snart en av de ledande i traktens missionsförsamling. Han tog initiativ till en föreläsningförening och blev dess ordförande. Synnerligen

verksamt kom han att ta del i socknens förvaltning, vilket framgår av att han var ledamot av kommunalfullmäktige, ordförande i pensionsnämnden, ledamot i skolstyrelsen och i barnvårdsnämnden, vice ordförande i kommunalnämnden samt ordförande i hushållskretsen. Dessa många intressen och uppdrag hindrade dock ingalunda Axel Johansson att även i sin dagliga gärning som lantbrukare framträda som en av modernäringens föregångsmän.

Axel Johansson berättar om sig själv (i årsboken Uppland 1945, sid. 108 f.) att hans största intresse dock var hembygdsrörelsen och kulturminnesvården. Hans kärlek till den egna bygden torde ha väckts av de berättelser från framfarna tider, som han som yngling hört av sin morfar och far. Helt naturligt kom han att närmast forska i Huddunge sockens historia. Genom sina uppteckningar av muntlig tradition, i form av sägner och ordstäv, har Axel Johansson utfört en gärning av bestående värde på hembygdssforskningens område. I olika arkiv studerade han gamla sockenstämmoprotokoll och andra äldre handlingar ur socknens historia. Resultatet av dessa forskningar framlade Axel Johansson år 1940 i boken »Från 1800-talets Huddunge», som kunde utges tack vare anslag från Rotehållarnas besparingsfond i Västmanlands län. I tidningen Sala Allehanda har Axel Johansson under en lång följd av år medarbetat såsom ordsmeddelare och hembygdsskildrare och i flera årgångar av årsboken Uppland har han redogjort för kulturvårdsarbetet i sin sockens hembygdsförening. Han var länge denna sammanslutnings ordförande, och då han nyligen avsåde sig denna syssla på grund av sjukdom, valdes han enhälligt till föreningens hedersledamot. Under sin tid som ordförande tog Axel Johansson aktivt del i restaureringen av Huddunge gamla kyrkoruin och vid iordningställandet av hembygdsgården i Huddunge var han en av de ledande. För sina insatser på det kulturhistoriska området tilldelades Axel Johansson år 1944 Upplands fornminnesförenings förtjänstmedalj.

Upplands fornminnesförening och Huddunge hembygdsförening kommer att bevara Axel Johanssons namn i tacksamt minne. Han var en ädling i ordets rätta mening.

A.-M. T.

25-ÅRSJUBILEUM I VÄSTLAND

Strax intill Västlands kyrka invid Tämnarån ligger en gammal gård med anor från 1600-talet och som lyckligtvis skonades under rysshärjningarna 1719. Denna gård förvärvades av Västlands JUF-

Bild 1. De sex smederna (fr. v. Karl Drougge, Olof Fernlund, Herman Blank, Anton Lindberg, Karl Holm och Vilhelm Bergström), iförda den gamla traditionella arbetsdräkten, vit lärftskjorta, förskinn och träskor och med verktyg i händerna.

avdelning 1932. Föreningen, som har utfört ett gagnarikt arbete i hembygdsvårdens tjänst, firade under högtidliga och värdiga former sitt 25-årsjubileum lördagen och söndagen 1—2 juli 1950 med stora festligheter i hembygdsparken. Det blev en verklig folkfest vid Åkerby eller hembygdsgården som den numera får heta, med inemot 3 000 besökare. Lördagens program omfattade traktortävling och filmförevisning av Karlholms-filmen »Det gamla bruket». För musiken svarade »De åtta hälsingarna» på ett gott sätt. Särskilt inbjudna till 25-årsjubileet voro bl. a. f. folkskolläraren S. Öman, Örbyhus, tidigare bosatt i Sandby och känd som en av Västlandsbygdens ivrigaste hembygdsvårdare, agronom Gunnar Sonesson, Forkarbyholm, konsulent Göran Knutsson, Uppsala, kassör Joel Godeau, Karlholm och gamla hammarsmeder och hammarsmedsättlingar såsom bl. a. Adolf Backman, Ullfors och undertecknad, Karlholm. Adolf Backman och undertecknad hade tillsammans med Västlands hembygdsvårdnings ordf., lantbrukaren Algot Jansson, Västland, organiserat programpunkten »Hammarsmederna», som senare under dagen rönt livlig uppskattning.

Frammot kl. 1 inledde Kungl. Hälsinge Regementes musikkår festligheterna med militärmusik, och snart sågs festkommitténs allt

Bild 2. Smeden Anton Lindberg läser en dikt.

i allo, lantbrukaren Verner Mattsson, Sandby, i sällskap med hrr Artur Persson och Algot Jansson, ordf. i respektive Västlands JUF-avdelning och Västlands hembygdsförening. Vid tvåtiden kom landshövding Hilding Kjellman, åtföljd av sekreteraren i Uppsala läns Hushållningssällskap Henrik Nystedt och konsulent Göran Knutsson. Till dessa överlämnade festkommittén genom hr Mattsson en liten bok om Åkerby gård och Västlands sockens fornminnen. Sedan man gått husesyn i hembygdsgården, hölls hälsningstalet av hr Mattsson. Därefter bestogs talarstolen av landshövding Kjellman, vilken i sitt tal först redogjorde för JUF och dess verksamhet och därefter berörde hembygdsintresset och hembygdsvården. Tal. erinrade om

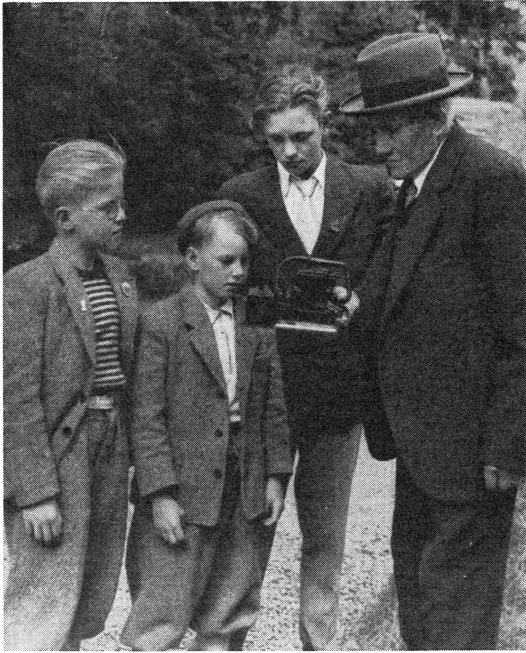

Bild 3. Strömsbergssmeden Herman Blank visar en egenhändigt tillverkad miniatyrmodell av en lancashirehärd.

Hushållningssällskapets lokala underavdelningar, dess arbete för hembygdsvården o. s. v. och framhöll vikten av att lära känna hembygdens kynne och försöka tränga in i dess historia. Det är nödvändigt för nutidslivet att inte förlora kontakten med det förflutna. Landshövdingen dröjde också något vid de gamla smederna, järnets män, som höra Västland och hembygden till och slutade sitt tal med att hylla föreningen för dess omhändertagande av Åkerby, samtidigt som en förhoppning uttalades om att ungdomen i fortsättningen skulle förvalta arvet efter fäderna på rätt sätt. Starka applåder följde på föredraget, varefter landshövdingen utbringade ett leve för hembygden och fosterlandet. Musikkåren stämde upp Du gamla du fria, som mäktigt sjöngs av den tusenhövdade publiken. Efter detta utdelade landshövdingen diplom och förtjänsttecken till tre damer i Västland, som nedlagt ett uppoffrande arbete för hembygdsvården och jordbruket, nämligen fröken Carola Andersson, fruarna Ada

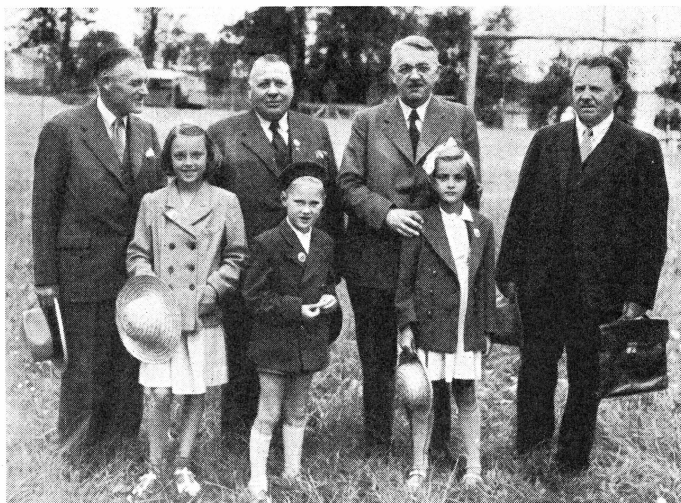

Bild 4. Landshövding Kjelman tillsammans med Ortsbor.

Lindström och Elin Ekblom, av vilka den senare var förhindrad närvara.

Därefter var det smedernas tur, »genombrottets pionjärer på bruket» som dess talesman, f. stångjärnssmeden Adolf Backman, Ullfors, yttrade i sin intressanta historik. Sex man, iförda den gamla traditionella arbetsdräkten, den vita lärftskjortan, förskinn, träskor m. m., tågade över gårdsplanen fram till platsen framför talarstolen. Adolf Backman och undertecknad banade väg och så tog smederna plats på anvisade bänkar. Innan uppvisningen av redskap, som smederna använde på 1800-talet, tog sin början, visade en av Strömsbergs-smederna Herman Blank en egenhändigt tillverkad miniatyrmodell av en lacashirehärd som »ett litet minne av smide på Västland». Allt som hörde till en smältarhärd fanns med; den vitale åttioåringen beskrev »processen» från färskning till smälta på ett sakkunnigt sätt.

Sedan Kungl. Hälsinge Regementes musikkår spelat ett par musiknummer, tog f. stångjärnssmeden Adolf Backman, Ullfors, till orda och berättade livfullt och medryckande om hur Västlands bruk anlades på 1600-talet. Han berörde vallonernas insats och skildrade dagsverken och bruksliv från 1800-talet och fram till de år då »bruksdöden» gick över upplandsbruken. Som ett komplement läste han böndernas bönebrev om hjälp till drottning Kristina, brev som

dock aldrig blevo besvarade. Han sjöng sånger på svenska och engelska, berättade egna minnen från sin barndom och ungdom och skisserade utvecklingen fram till vår tids järnhantering.

Efter hr Backmans föredrag demonstrerade smederna sina verktyg för landshövdingen, vilken tackade var och en av dem för ett gott arbete. Publikintresset var stort från den på många håll hörbart sakkunniga publiken. Följande smeder voro närvarande vid demonstrationen, från den äldste till den yngste: Karl Drougge, Strömsberg, Olof Fernlund, Karlholm, Herman Blank, Strömsberg, Anton Lindberg, Karlholm, Karl Holm, Strömsberg och Vilhelm Bergström, Karlholm.

Festén och jubiléet fortsatte kvällen igenom med bl. a. en handbollsmatch mellan ett Damlag och ett Gubblag, varvid det förstnämnda vann, samt en dragkamp mellan Västlands JUF och Marma JUF, varvid det sistnämnda vann. Lördagens traktortävling såg som segrare Lennart Östergren, Västland. Hembygdsföreningen fick till jubiléet mottaga en gåva bestående av en smedtång från 1800-talet.

Bror Fernlund.

TEGELSMORA GAMLA KLOCKARGÅRD BLIR HEMBYGDSGÅRD

En glädjande tilldragelse inom Tegelsmora hembygdsförenings verksamhet är att föreningen nu fått övertaga gamla *Klockargården* som musei- och föreningslokal. Härigenom har föreningens stora lokalfråga sedan 20 år äntligen nått en fullgod lösning.

Tegelsmora gamla kommunalhus och klockargård är en av socknens äldsta bevarade träbyggnader. Den är belägen på en höjtplatå 100 m norr om kyrkan med en vidsträckt utsikt över Tegelsmorasjön och byarna på andra sidan. Den nuvarande byggnaden anses härröra från mitten av 1700-talet vilket bestyrkes av ett ingraverat årtal 1749. Byggnadens nuvarande utseende har dock karaktär av 1890-tal beroende på de många ändringar och reparationer som företagits under årens lopp. Så t. ex. är verandan tillbyggd i senare tid och den forna rumsindelningen helt omändrad. Halva bottenvåningen och övre våningen var tidigare inredd som organist- och klockarebostad, den övriga delen som skola. Klockaren var samtidigt lärare. Under de senaste 50 åren har byggnadens nedre våning fått tjäna kommunala ändamål. Den 52 kvadratmeter stora skolsalen har sålunda använts som slöjdskola, kommunalrum

Tegelsmora hembygdsförening: Gamla klockargården, vilken skall iordningställas som hembygdsgård.

och sammanträdeslokal för olika ändamål. Ända till 1946, då Tegelsmora erhöll sitt nya kommunalhus, var denna gamla minnesrika lokal församlingens enda samlingslokal.

Då den minnesrika byggnaden med det monumentala läget nu går nya uppgifter till mötes, må man hoppas att intresset för hembygdsvård och gammal tradition skall omfattas av hela församlingen, ungdomen ej minst.

Tegelsmora hembygdsförening höll 17 juni 1950 årssammanträde i kommunalhuset vid kyrkan. Därvid beslöts att styrelsens antal skulle utökas till åtta. Till ordförande återvaldes ingenjör Ax. Adling och på egen begäran avgick kommunalnämndsordföranden, förvaltare K. Sandin, vilken sedan föreningens stiftande varit vice ordförande; herr Sandin kallades till föreningens förste hedersledamot. Föreningen hade glädjen att för sin fortsatta verksamhet mottaga ett anslag av kommunen om 800 kr.

Ax. Adling.

GAMLA KOMMINISTERBOSTÄLLET I SKOGSTIBBLE BLIR HEMBYGDSGÅRD

För någon tid sedan var det aktuellt att riva Skogstibble gamla komministerboställe sedan socknen fått ny prästgårdsbyggnad. Sock-

Skogs-Tibble fornminnesförening: Komministergården från väster.

nens fornminnesförening, som i över tjugu år saknat såväl samlingslokal som utrymme för sina samlingar, tog emellertid tillfället i akt och anhöll hos pastoratet att få övertaga gården, vilken anhallan lyckligtvis bifölls. Intendent Ålenius, som besiktigat byggnaden, anser den vara kulturhistoriskt mycket värdefull och en god representant för en byggnadsstil, varpå ej många exempel finnas kvar i dessa trakter. Det blir således en kulturgärning om Skogstibble fornminnesförening kan rädda den gamla gården åt eftervärlden.

Komministergården torde i sina ursprungliga delar härröra från slutet av 1600-talet eller början av 1700-talet. Den är en tämligen väl bevarad knuttimrad byggnad med tre rum och kök och med en i senare tid delvis inredd vindsvåning. Byggnaden har helt naturligt varit utsatt för vissa ändrings- och reparationsarbeten under årens lopp, men kommer att återställas i ursprungligt skick så gott sig göra låter. Tyvärr får gården ej stå kvar på sin ursprungliga plats, varför det blir en både svår och kostsam uppgift för föreningen att flytta densamma. Någon lämplig tomt eller plats för den blivande hembygdsgården har föreningen ännu ej kommit över. Vi får dock hoppas att såväl kommunen som enskilda må stödja Skogstibble fornminnesförening för lösandet av dess byggnadsplaner. Stora samlingar av föremål ligga nämligen och vänta på att få komma bättre till sin rätt och få en mera museal omvårdnad.

En av föreningens medlemmar, fru Lotta Nylund, har dessutom lovat skänka en större samling gamla föremål av olika slag så snart lokalfrågan blir löst. Och får föreningen en egen lokal för sina sammanträden och sammankomster, kommer säkert dess medlemsantal att öka och verksamheten bli mera aktiv.

Gustaf Björling.

KARÖBODEN I VALÖ RÄDDAS

En viktig uppgift för Valö-Forsmarks hembygdsförening just nu är att försöka bli ägare till en synnerligen väl bevarad bod i Karö, Valö socken. Förtjänsten av att denna bod överhuvudtaget räddats åt eftervärlden tillkommer en av föreningens medlemmar.

Boden, som ursprungligen tjänat som matbod, har en gång ingått i en av flera byggnader kringbyggd slutet fyrkant på den tid, då på gården bedrevs malmlåsning och smide. Boden, som uppges härröra från 1540-talet, är uppförd av timmer med överkragande loft, vars nedersta stock prydes av skärningar av ålderdomlig art. De båda grova inåtgående dörrarna ha en enkel men sinnrik låsanordning och trösklarna äro höga. Golvplankorna utgöras av kluvna stockar med långt utskjutande ändar å bodens framsida, vilka tjänat som säte och plats för enklare slöjd. Taket, som ursprungligen varit av torv eller näver med pålagd »färg» (traktens namn på de över nävern lagda kluvna stängerna), lades om på 1880-talet med tvåkupigt tegel samtidigt som takresningen höjdes. De små urtagen under fönstren visa var takstolarna tidigare varit placerade.

Karöboden har utan tvekan stort kulturhistoriskt värde och man kan inte vara nog tacksam för att den räddats undan 1940-talets bränslejakt. Återstår bara att hoppas att hembygdsföreningen inom en snar framtid skall få medel att inköpa densamma och bevara den för framtiden.

På annan plats i denna årsbok redogöres för Valö-Forsmarks hembygdsförening. Den av Domänverket delvis skänkta gården från Dannebo, Forsmarks socken, har flyttats och återuppförts på mark tillhörig herr Gunnar Eriksson i Vigelsboäng. Gården står nu som redan nämnts under tak, varför vi hoppas, att det inte skall dröja länge förrän vår blivande hembygdsgård kan tas i besittning.

För hembygdsföreningen i Valö-Forsmark finnes mycket att göra. Trakten är rik på fornlämningar, vilka naturligtvis också böra

Valö-Forsmarks hembygdsförening: Karöboden i Valö socken.

beaktas och bearbetas. De många gravfälten böra befrias från snårskog; befästningsanläggningarna vid Hackbol bättre undersökas och klarläggas.

Hugo E. Wahlström.

EN UTSTÄLLNING AV SPELDOSOR I SUNDBYBERG

Under tiden oktober—december 1950 har Sundbybergs hembygdsförening haft en första specialutställning i hembygdsarkivets lokaler, nämligen av olika slag av speldosor och därmed nära besläktade mekaniska musikapparater, inalles omkring 45 föremål. Föreningens tre egna musikinstrument av speldosekaraktär, en ariston, en pianoharpa och en väckarklocka med spelverk, vilka föreningen en gång fått mottaga som gåva, fingo bilda grundstommen till utställningen. Övriga speldosor lånades från enskilda. Musikhistoriska museet lånade ut en samling på inte mindre än tolv goda exempel på speldosor från 1700- och 1800-talen.

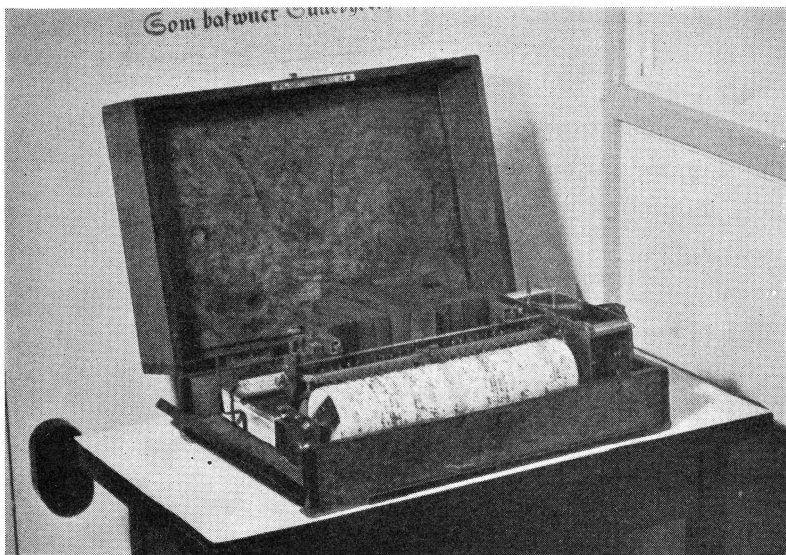

Bild 1. Serinett från 1800-talets början.

Speldosor eller mekaniska musikapparater äro sådana musikinstrument, vilka möjliggöra utförande av musikstycken genom användning av mekaniska medel, kringvridande av en vev, uppdragning av en fjäder osv. Någon musikalisk utbildning erfordras således ej av spelarna. De ljudgivande föremålen äro klockor, stålribbor, strängar eller labial- och tungpipor. Alla äldre musikapparater av denna typ ha en vals med stift, vilken i regel sättes i rörelse av ett urverk, varvid ljudgivarna ge toner ifrån sig. Till denna art räknas speldosan, positivet, det fullstämmiga orkestrion och klockspelet. Senare ersattes stiftvalsen av notskivor eller rullar av papp, stål eller plåt; exempel på dylika spelverk äro ariston, polyphon, phonola och pianola. Nu nämnda mekaniska musikapparater tillverkas huvudsakligen i Schweiz och Tyskland. I en tidningsartikel om Zürich-utställningen 1883 heter det bl. a.: »Där i waadtländska Jura, på Thalsahles branta sluttningar mellan Genève- och Neuenburgersjön vid gränsen mellan Frankrike och Schweiz med utsikt över underbar cletsherkette, som sträcker sig från Montblanc till Riesen i Berns högland och därifrån till Titlis, ligger i den storslagna alpvärlden i nästan idyllisk tillbakadragenhet samhället S:te Croix och ungefär 3/4 timme därifrån ännu högre och ensammare

Bild 2. En intresserad besökare lyssnar på den betagande melodien »Lilla Olle med paraply».

det genom gemensam förvaltning och liknande intressen förbundna Auberson.» Befolkningen i denna underbart belägna trakt livnärde sig vid mitten av 1700-talet på tillverkning av spetsar och, sedan maskinerna undanträngt handarbetet, på urmakeri och speldosetillverkning. Den senare kom så småningom att bedrivas i rätt stor skala. Tre fjärdedelar av en befolkning på 5 000 personer sysslade mer eller mindre med nämnda industri. På 1860-talet var man uppe i en tillverkning av 60 000 speldosor pr år i alla storlekar. De enklaste voro omtyckta leksaker för barn.

Speldosan har tydligen vuxit fram ur urmakarnas hantverk och får således betecknas som en fortsättning på de musik- och slagverk, som vissa fickur av i regel schweizisk tillverkning äro för-

Bild 3. Familjealbumet som spelar så snart det öppnas.

sedda med. En man vid namn Faive uppfann sedermera en kam av stål, vilken upptog flera skalor och en påbyggnad på tänderna eller tungorna med blykolor och annan ljuddämpande material. De mest kända speldosorna datera sig från denna Faives uppfinning av år 1796. Här i Sverige torde speldosorna ha haft sin största spridning på 1880—1890-talen. Allmännast voro de enklare formerna, även om enstaka exemplar av högt utvecklade speldosor också funnit vägen hit. Någon tillverkning av speldosor har mig veterligt aldrig förekommit i Sverige, men möjligt är att höljet eller skalet i många fall dock tillkommit i vårt land.

Efter denna inledning om speldosans och de mekaniska musikapparaternas rent tekniska utformning och historia, skall jag redogöra för de olika typer, som voro representerade på vår utställning. Av den allra äldsta typen, den s. k. serinetten, vilken har orgelpipor och en vals eller cylinder med stift, funnos två exemplar. Den ena, från 1700-talet, har inte mindre än tio olika melodier på sin repertoar såsom bl. a. »Le tonnelies», »Les amoures», »Pauellet Virginie» och »La Rosalie». Själva lådan är utförd i ek med enkla streckformade inläggningar, 30 × 20 cm stor och 23 cm hög. Den

Bild 4. Författaren demonstrerar en polyphon med notskivor med 50 cm:s diameter och en speldosa med trumma och klockor.

andra serinetten, bild 1, anses härröra från 1800-talets början och är utförd i något slags rotfanér. Den mäter 50 × 30 cm.

Utställningens flesta speldosor härrörde annars från 1860—1890-talen. Flera av dem voro mycket små, några endast 13 × 9 cm. En av de minsta spelade i en betagande knäppande ton »Lilla Olle med paraply». Några av de yngre speldosorna voro utrustade med en liten trumma och klockor, som ackompanjerade på ett föga musikaliskt sätt. En av dessa senare hade nyligen varit nere i S:te Croix på reparation hos firma Herman Thorens A. G.

Olika slag av intarsia prydde för övrigt de flesta speldosorna. Den största speldosan på utställningen var 40×110 cm och 40 cm hög, och räknade inte mindre än 14 utbytbara cylindrar med vardera 6 musikstycken, såväl folkvisor som klassisk musik och med en marsch som inledning. Lustigast tedde sig de speldosor, vilka, samtidigt som de ge ifrån sig toner och melodier, tjäna ett rent praktiskt syfte. Som exempel kan nämnas en julgransfot, vilken samtidigt som den helt sakta vrider granen runt i pärlande toner låter höra »O, Du Heliga . . .» och »Stilla natt». En alpjägare i fruktansvärd gestalt, vilken tjänar som klädhängare, spelar »På Roines strand» så snart man hänger upp rocken, och sätter man sig på en fint snidad stol, ger den ljuva toner ifrån sig. En vackert slipad kristallkaraffin spelade »Helan går . . .» när den lyftes från bordet, och tittar man i ett familjealbum möttes man av spröd musik på samma vis som när man öppnar ett cigarettetu. Överallt, i alla möjliga tänkbara föremål, var det vanligt att inmontera speldosor.

Den speldostyp, som efterträdde den vanliga speldosan, hade som förut nämnts musikskivor eller notskivor av i regel stål eller plåt. Inalles fem exemplar på dylika musikapparater voro representerade på utställningen. Den minsta utgjordes av en väckarklocka med flera skivor, vilka kunde bytas efter hand, så att man kunde variera de melodier, vilka man ville bli väckt av, »Björneborgarnas marsch», »La Marseillaise» eller »Cornevilles klockor». En liten låda, 30×20 cm, en s. k. symphonion, spelade bl. a. »La Paloma» med fyllig och vacker ton och en polyphon i samma storlek »Du gamla, du friska». Betydligt större var den apparat, som var försedd med femöresautomat och på vilken man kunde spela inte mindre än 100 skivor. Ännu större var dock det spelverk, vars yttre hölje ersatts med ett modernt sådant och som hade notskivor med 52 centimeters diameter. På grund av spelverkets dubbla kammar var musiken synnerligen fyllig.

En annan typ av mekaniska musikapparater äro s. k. cylinderpianon och pianoharpor. Ett självspelande cylinderpiano och två vevdragna funnos på utställningen. Det förstnämnda var hela 133 cm högt och 77 cm brett och ses på bild 5; dess vikt var inte mindre än 150 kg. Vid demonstreringen brukade vi lyfta av höljet för att besökaren samtidigt som han hörde musiken även skulle få se klubbornas snabba rörelser. Den stiftvals-försedde pianoharpan ser till det yttre ut som en mindre taffel. Varje vals har 12 hak, ordnade på samma sätt som på ett positiv och varje hak har en melodi. Tyvärr äro i regel tonerna alltför spröda å dessa spelverk .

Utställningen rönt stort intresse från allmänhetens sida och i görligaste mån demonstrerades samtliga speldosor och spelverk

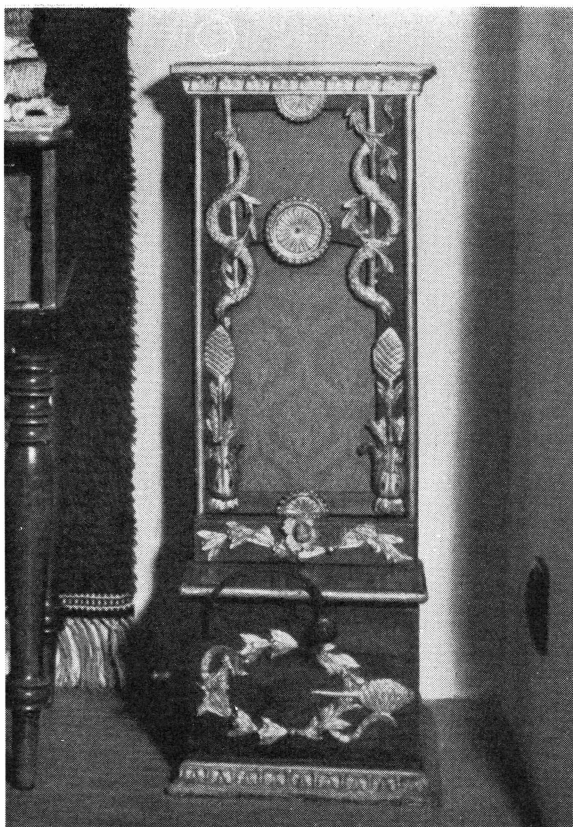

Bild 5. Cylinderpiano med rikt utformat hölje.

för besökarna. Särskilt barn och äldre personer voro synbarligen mycket förtjusta. Att speldosorna en gång berett våra fäder stor glädje, fingo vi många bevis på. En 90 år gammal dam skrev bl. a. till oss samtidigt som hon lämnade sin mycket välvårdade speldosa: »Denna speldosa fick jag av min make på min bröllopsdag den 7. 12. 1878. Dosan spelade när jag på bröllopskvällen inträdde i mitt nya hem. Jag var ung, hade flera yngre syskon och vid deras besök roade vi oss med lekar och dylikt, som man brukade på den tiden och speldosan var alltid med en stund i förnöjelsen. Speldosan är köpt hos urfabrikör F. W. Tornberg i den gamla butiken i Regeringsgatshörnet (i Stockholm) där Tornbergs klocka satt förr.» Den gamla

damens speldosa var förresten en av de få dosor, som har svensk text och musik. Den spelar »Ur svenska hjärtans djup», »Låt dina portar upp», »Till österland vill jag fara», »Storm och böljor tystna re'n», »En blick på naturen» och »I djupa källarvalvet». Det verkar även som om vår utställning skulle leda till en speldosornas renässans. De många samtal, som förts med ägare till dylika, förråda nämligen ett nyvaknat intresse för speldosan. Speldosor tillverkas fortfarande, men äro i allmänhet små och en del av dem avsedda för barn. I några fall kunna de vara kombinerade med något nyttoföremål.

Utställningen var livligt besökt och hade det goda med sig att de många besökarna även fingo ta del av allt det övriga arkivets museet har att bjuda på.

Henning Österberg.

EDSBRO HEMBYGDS- OCH FÖRELÄSNINGSFÖRENING

Sommarfesten på Åsavallen 16 juli 1950 blev en stor dag för Edsbro hembygdsförening. Det var strålande sommarsol, och mycket folk hade samlats för att få vara med om Björksättagårdens invigning. Festligheterna inleddes med en friluftsgudstjänst med predikan av kyrkoherde Per Viefweg och musik av Frälsningsarméns hornmusik-kår från Norrtälje.

Hembygdsföreningens ordförande, komminister K.-A. Grandin, höll därefter hälsningsanförandet och redogjorde för Björksättagårdens historia. Enligt ett i muren ingraverat årtal skulle gården ha uppförts redan år 1651. I samband med flyttningen av gården hade flera tecken på gammal vidskepelse kunnat spåras, såsom tjärkors på väggarna och i ett borrhål i ladugårdens tröskel en vadmalspåse med ett ormhuvud, dyvelsträck och kvicksilver. Gården kommer ej, hävdade talaren, att bli ett dött museum utan i stället en samlingsplats för gamla och unga. Den skall möbleras med i gör-ligaste mån stilenliga möbler och på väggarna kommer tapetmålningar från äldre gårdar i Sättra och Skenninge att kopieras. Komminister Grandin framförde därefter föreningens tack till Holmens bruk, som donerat gården, samt till Stockholms läns landsting och Edsbro kommun för de anslag, som gjort det möjligt att flytta och återuppföra gården på Åsavallen. Tack framfördes också till de enskilda personer, vilka skänkt olika föremål till gårdens inredning. Föreningen behöver dock ännu mer ekonomisk hjälp liksom även möbler och husgeråd och är därför tacksam för alla eventuella bidrag. Talaren uttryckte slutligen en förhoppning om att Björk-

Edsbro hembygds- och föreläsningsförening: Björksättragården på Åsavallen.

sättragården i framtiden skulle bli ett minnesmärke från den tid då Edsbro utgjorde en egen kommun.

Landsantikvarie Nils Sundquist förrättade därefter invigningen och uttryckte sin tillfredsställelse över att gården bevarats åt eftervärlden. På samma sätt som man försöker bevara de gamla folkdräkterna som minnen från en svunnen tid, bör man även slå vakt kring våra förfäders gårdar, möbler, redskap och föremål, vilket alltsammans har mycket att berätta om huru man levat och bott i svunnen tid. Tack framfördes sedan till Holmens bruk, till föreningens grundare, styrelse och övriga som medverkat vid återställandet av gården, varefter densamma förklarades invigd till sitt nya ändamål som hembygdsgård. Därefter gavs tillfälle för festbesökarna att bese gården.

Därefter följde musik, en gymnastikuppvisning, skämttävlingar och folklekar. De allra yngsta roade sig av hjärtans lust vid de nya gungorna, som föreningen låtit göra i ordning.

Under året har en gammal stockeka bärgats i sjön Gisen och överflyttats till hembygdsgårdens samlingar. Föreningens bastu har som gåva överlåtits till Edsbro kommun.

En söndag i maj var en fågelexkursion till Hosjön och skogarna kring Sottern anordnad under lantmätare Dag Hannertz ledning. En annan söndag tog föreningens ordförande, komminister Grandin, en skara intresserade ordsbor med sig på en cykelutflykt till Bro, Ytterby och Smara, där olika slag av fornminnen besågos.

Föreläsningsverksamheten har varit livlig och antalet åhörare har ökat.

Astrid Gumælius.

HUDDUNGE HEMBYGDSFÖRENING

Huddunge hembygdsförening har under det gångna året ej haft någon bygghskap i gång. Den sedvanliga hembygdsfesten hölls söndagen 18 juni 1950, varvid tal hölls av kyrkoherde A. Karlén från Grytnäs och sång utfördes av herrar Lennartsson och Vallin från Tärnsjö. En teaterpjäs av Per Johannes, »Den gamla gården», uppfördes av Huddunge amatörer.

Vid årsmötet förelåg skriftlig avsägelse från ordförandeskapet i föreningen av herr Axel Johansson, Persbo. Till hans efterträdare valdes för ett år herr Birger Johansson, Persbo. Till sekreterare nyvaldes herr Carl Johansson i Björkliden. Övriga styrelsemedlemmar omvaldes.

Axel Johansson utsågs till hedersledamot, men fick dock ej njuta sitt hedersledamotskap så länge, då han avled 11 maj 1950.

Vi komma att främst minnas Axel Johanssons livsverk inom vår förening, även om han var synnerligen verksam i så gott som alla kommunala sammanhang och i bygdens föreningsliv. Han var en högt skattad medlem i Huddunge missionsförsamling. Enkel och anspråkslös, van att fara försiktigt fram med egna och kommunens tillgångar, gjorde han sig omtyckt av alla och envar. Han visade ett ständigt ökat intresse för sin hembygd och den socken, som han lärt sig att älska; många uppsatser av hans hand vittna härom. För boken om 1800-talets Huddunge erhöll Axel Johansson Upplands fornminnesförenings förtjänstmedalj år 1944.

Vi känna ett stort tomrum efter vännen, Axel Johansson, som ordnade de gamla samlingarna, och som var utomordentlig att leda förhandlingarna, bestämd som han var, då det gällde att genomdriva och fatta för föreningen viktiga beslut. Vile han i frid. Hembygden, vännerna och hemmet sakna honom.

Hj. Samuelsson.

Härkeberga gille: Spelmännen spela upp till festen.

HÄRKEBERGA GILLE

Alltsedan år 1942, då hembygdsgillet bildades, har en av dess huvuduppgifter varit att samla bygdens folk till Herrkulleberget på slätten för att på ett värdigt sätt fira midsommar. Till den långa raden av lyckade och vackra midsommarfester kan även festligheten 1949 länkas. Att arrangemangen livligt uppskattades visar den utomordentliga anslutningen; drygt 4 000 personer besökte festen.

Den förnämsta programpunkten blev Nils i Slättebys krönikespel »På uppländska 1700-tals vägar», där det rustika burleskeriet bland bönder, gesäller och knektar i krogliv och marknadsyra illustrerades i färgrika bilder. Sångaren Olle Nygren var huvudpersonen i Olle Vägmans roll och dessutom medverkade Upplands Spelmansförbund, Fyrisgillet's folkdanslag, Härkebergabarnen och JUF-ungdom från bygden. Ett meningsfullt tal till hembygden hölls i kyrkan inför ett andäktigt auditorium av fil. mag. Karin Alinder, Stockholm. Ett sång- och diktspel, sammanställt av Nils i Slätteby efter Selma Lagerlöfs berättelse Sagan om Uppland, framfördes av Härkebergabarnen och rönt livlig uppskattning. Alla sagofigurerna,

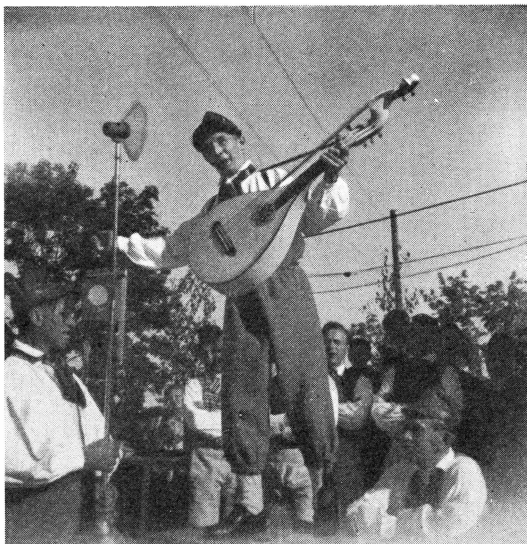
Härkeberga gille: Ur »Sagan om Uppland». Det fattiga Uppland visar sin innehållsrika säck för den trygga bondmorän Västergötland med S:t Erik som äskådare.

allt ifrån den snälla sagotanten och Sankt Erik till de personifierade landskapens långa rad med bl. a. Uppland i tiggarkåpa, återfunnos. En rik samling av sånger och låtar från de olika landskapen presenterades.

Traditionsenlig slåttertävling mellan lag ur JUF- och SLU-kretsarna hölls om ett av gillet uppsatt vandringspris. Under midsommaraftonen anordnades i kyrkan en musikstund till förmån för orgelfonden. Ett högt skattat inslag i festprogrammet var den i skolan anordnade konstutställningen, varvid konstnärerna Harald Lindberg, John Österlund, Ossian Frumerie och Bengt Jansson utställde ett 50-tal oljemålningar, akvareller och pasteller. Drygt 400 besökare såg utställningen.

Under år 1949 har föreläsningsverksamhet bedrivits i gillet regi; åtta föreläsningar med skiftande ämnen har hållits för över 400 åhörare.

Hembygdsföreningens badinrättning kan även se tillbaka på en verksamhet, som omfattats med största intresse av badgäster från traktens fyra socknar Härkeberga, Litslena, Långtora och Biskopskulla. Sålunda har drygt 2 250 badstu- och karbad serverats. De

Härkeberga gille: Ur »På uppländska 1700-talsvägar». Olle Vägman förnöjer kroggästerna med sång och spel.

vuxna manliga och kvinnliga badarna utgöra majoriteten enligt de 1 100 sålda badbiljetterna. Över 900 fria skolbad har givits och 250 barnbiljetter har sålts. Hembygds-gillet har för denna sin verksamhet åtnjutit bidrag från Härkeberga kommun.

Styrelsen har under det gångna året utgjorts av ledamöter från Härkeberga, Långtora och Litslena socknar; hembygds-gillet har varit kollektivt anslutet till bl. a. Samfundet för hembygdsvård och Ortnamnssällskapet i Uppsala.

Gösta Öhlund.

KNUTBY-BLADÅKERS FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRBUND

Domaregården är nu flyttad från Åsby till Gammelgården. Därmed har Gammelgården icke blott fått ett värdefullt tillskott till sina byggnader utan äntligen även fått mangårdsbyggnad. Gården, som är av den byggnadstyp som var tämligen vanlig på 1700-talet, har skänkts till hembygdsförbundet av Korsnäs Sågverks AB. Förbundet

Knutby-Bladåkers fornminnes- och hembygdsförbund: Vädervärnen från Skäringby vid Gammelgården i Knutby.

är mycket tacksamt för den värdefulla gåvan. Gården är inte färdig ännu. En del murnings-, målnings- och konserveringsarbeten återstår. Förbundets styrelse har tänkt sig, att om det blir ekonomiskt möjligt försöka få huset tidstroget målat och inrett. Ett rum kanske tills vidare får bli museirum. Det största kommer att iordningställas som samlingsrum, om möjligt inrett i 1700-talsstil. Övriga utrymmen få tills vidare bli förvaringsrum.

Därmed är den fyrkantiga gårdsplanen vid Gammelgården hel, omgärdad av mangårdsbyggnad, bodar, lada och stall. Litet längre bort ligger vädervärnen från Skäringby. Den var i gång, på sin ursprungliga plats vid Skäringby, sista gången år 1919. En bit från gården ligger rustkammaren, som torde utgöra en del av den gamla herrgårdsbyggnaden vid Burvik från de mäktiga Buhrarnas tid på

Knutby-Bladåkers fornminnes- och hembygdsförbund: Ekeby säteris mangårdsbyggnad i Knutby socken.

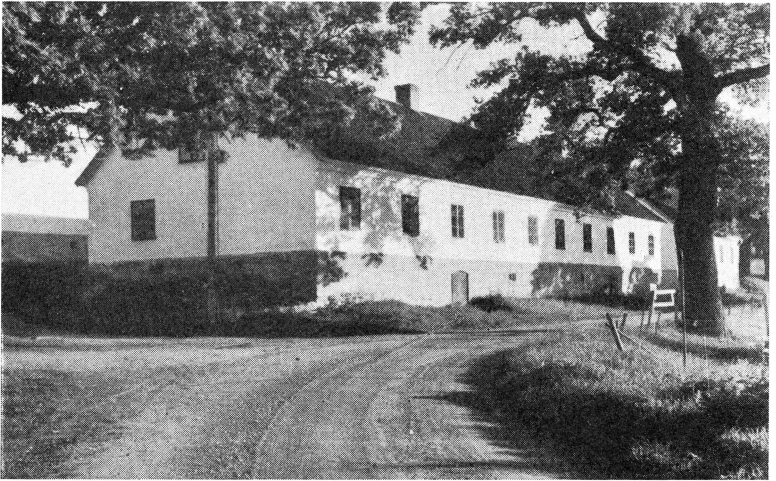
1600-talet. Förbundet har vidare mellan 400 till 500 föremål av olika åldrar och sorter samlade, bl. a. en bronsring från 500-talet före Kristi födelse, funnen vid Gränsta år 1932. Allt skall nu så småningom katalogiseras och beskrivas utförligare än hittills och byggnaderna förses med skyltar, som ange från vilken plats och vilket århundrade de äro. Förbundet har förmånen att ha en synnerligen vacker och bra belägen tomt med vackra åldriga ekar, lövträd och god terräng samt en utomordentligt ändamålsenlig utomhusscen för teater m. m.

Riksantikvarieämbetet har på landsantikvariens förslag bestämt att en stockeka, som nyligen blivit funnen vid sjön Storanden på gränsen mellan Husby-Långhundra och Almunge socknar, skall förvaras i Knutby Gammalgård. Transporten från fyndplatsen till Gammalgården har bekostats av hr Lars Ericsson, Länna Bruk.

Föreningen ha under året fått en värdefull gåva. Hemmansägare Evert Sundqvist, Ljusdal, Bladåker, har skänkt en bastu, som kommer att flyttas fram till Gammalgården.

Om föreningens verksamhet i övrigt må nämnas, att årsmötet hölls 8 juni 1950. Räkenskaperna godkändes och valen blevo omval på samtliga poster.

Sommarfesten första söndagen i augusti gynnades som vanligt av

Knutby-Bladåkers fornminnes- och hembygdsförbund: Del av bruksgatan vid Vellnora nu nedlagda järnbruk.

vackert väder. Greve Carl Benadotte, Rasbo, höll ett synnerligen innehållsrikt föredrag om hemmet, hembygden, kulturarvet och fosterlandet och de värden och förpliktelser vi ha i dessa ting. Att det var något av det bästa som sagts vid Gammelgården, därom vittnade de starka applåderna och de enstämmiga omdömena. Arrangörerna bjödo även på trevlig allmogemusik. Därom vittna spelmännens namn; bröderna Sahlström, Tobo, herrar Jernberg, Österbybruk, och Sandström, Näsby. För utomordentligt trevlig underhållning svarade Gimopatrullen. Den hade goda förmågor och deras humoristiska och roliga uppträdanden rönt livlig uppskattning. Almunge SLU-amatörer svarade förtjänstfullt för teatern på kvällen och sist lekte ungdomen folklekar med liv och lust. Man kan inte undgå att konstatera, att ehuru festprogrammen år från år göras allt bättre, deltagarantalet dock sakta sjunker. Konkurrensen från håll, där lättare underhållning ges, är tyvärr stor. En del anser att det bör avhjälpas.

Det var i korta drag något från vår förenings arbete detta år. Så arbeta vi vidare i hembygdsrörelsens tjänst för att bevara arvet och minnena från fäderna och sprida kunskap därom och om vår hembygd.

Erik Söderlund.

LIDINGÖ HEMBYGDSFÖRENING

Lidingö hembygdsförening har under 1949 arbetat efter hävdvunna linjer med sammankomster och utflykter. Vid årsmötet, 7 maj 1949, höll fil. lic. Alf Nordström, Lidingö, ett med ljusbilder illustrerat föredrag med titeln »En lidingöbos stockholmsresa för hundra år sedan» och beskrev den väg, som dåtidens lidingöbor färdades till Stockholm från Larsberg över den äldsta flottbron till Lidingöbro värdshus över Ladugårdsgårde genom det gamla Ladugårdslandet ned till stadens centrum. Föredraget mottogs med stort intresse och man torde kunna rekommendera övriga hembygdsföreningar inom Storstockholm att genom föredrag ge sina medlemmar inblick i huru de vägar, som de dagligen färdas till Stockholm, togo sig ut i gångna tider.

Vid det sedvanliga, av föreningen anordnade, valborgsmässfirandet hölls vårtalet av lidingöscouternas kårchef Olof Göth. Scouterna deltog även i fackeltåget med fanbärare och fanvakt och därmed har ett värdefullt samarbete inletts med scouterna för vårfirandet.

Under våren anordnade föreningen i likhet med föregående år en fågelutflykt under fil. kand. Nils Linnmans ledning. Midsommaraftonen anordnades som vanligt dans och lekar för barn å fyra olika platser på ön och på kvällen dans för äldre å Täckå Udden.

Den 18 sept. hade föreningen en utflykt till Lidingsberg, det gamla Vedbergska sommarstället, och till Millesgården. Över ett sjuttioal medlemmar hade utnyttjat det sällsynta tillfället att få besöka det stämningsfulla i en vacker park belägna sommarstället Lidingsberg och dess pietetsfullt bevarade byggnader med vackra kulturhistoriskt intressanta interiörer. Särskilt väckte den över hundraåriga teatern besökarnas intresse. Efter Lidingsbergsbesöket följde en skogs promenad till Millesgården, där man fick tillfälle att ta del av de stora arbeten för en utbyggnad, som just påbörjats. Millesgården kommer, sedan dessa arbeten slutförts, att ytterligare befästa sin ställning som en av Stockholmstraktens förnämsta sevärdheter.

Föreningen, som tidigare anordnat en västgöta- och en värmlandsafton, hade i november en stockholmstraktsafton med ett föredrag av föreningens ordförande komminister Ragnar Stenberg om »Ströv-tåg i Stockholmsbygden». Dessutom förekom lutsång och deklamation.

Den 22 mars 1950 anordnade föreningens livaktiga damsektion en fastlagsfest under medverkan av bl. a. Delbostintan; vid en auk-

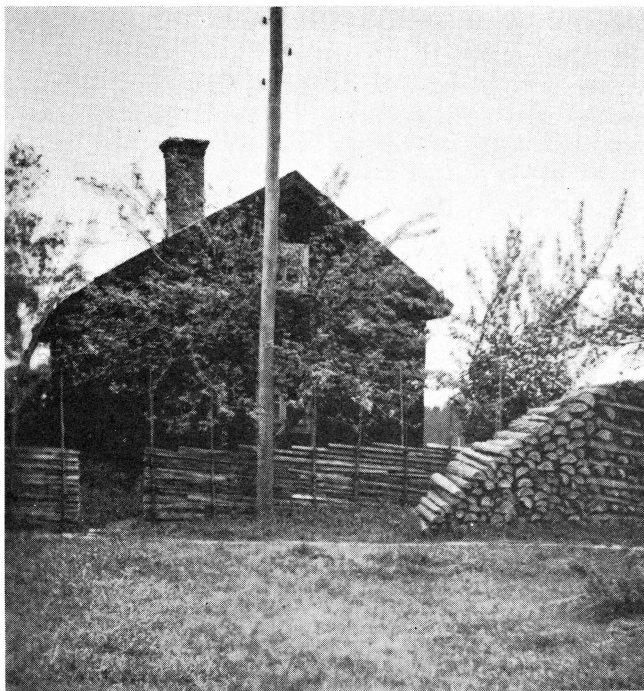
tion försåldes av föreningens damer tillverkade arbeten, vilket gav ett gott tillskott till kassan.

Föreningen har slutligen med glädje konstaterat, att Lidingö stad under det gångna året låtit restaurera Hersby gamla kvarn, som nu åter försetts med vingar, ävensom igångsätta arbetena för en restaurering av Långängens gamla gård.

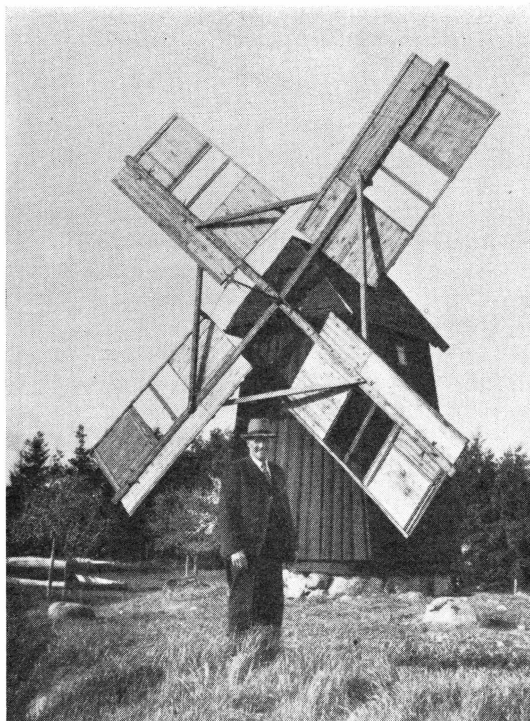
Leif Gillenius.

LITSLENA HEMBYGDSFÖRENING

Inom Litslena socken har i Kälsta by funnits en gammal bastu, som använts för linberedning ända in på 1920-talet. Bastun har dock stått oanvänd i omkring 25 år. För att densamma inte skulle skatta åt förgängelsen, beslöt Litslena hembygdsförening förra året att bevara bastun för framtiden och flytta den till fornvårdaren och

Litslena hembygdsförening: Dragonstugan vid Äby.

Litslena hembygdsförening: Vädervärnen vid Hummelsta.

biodlaren J. H. Söderlunds gård i Hummelsta, där mark välvilligt upplåtits. Hr Söderlund överlät samtidigt gårdens gamla vädervärn till hembygdsföreningen. Bastun och vädervärnen ha nu reparats och återstälts i sitt ursprungliga skick på hembygdsföreningens bekostnad.

Dragonstugan vid Åby med tillhörande rustbod och övriga uthus har inköpts av föreningen och under sommaren reparerats till det yttre. Stugan beräknas vara färdig invändigt instundande vår. De företagna reparationsarbetena å de olika byggnaderna ha dragit en kostnad av omkring 3 200 kr. Kostnaderna ha täckts genom ett anslag av 200 kr. från Litslena kommun samt genom skänkta medel, i huvudsak insamlade genom den i södra Uppland välkände fornvårdaren Albin Rylander. Denne har såväl här som å andra orter inom Uppland varit till ovärderlig uppmuntran och hjälp. För alla

hans uppoffrande insatser inom Litslena hembygdsförening ber föreningen härmed att till hr Rylander få rikta ett uppriktigt och hjärtligt tack.

Algot Hedlund.

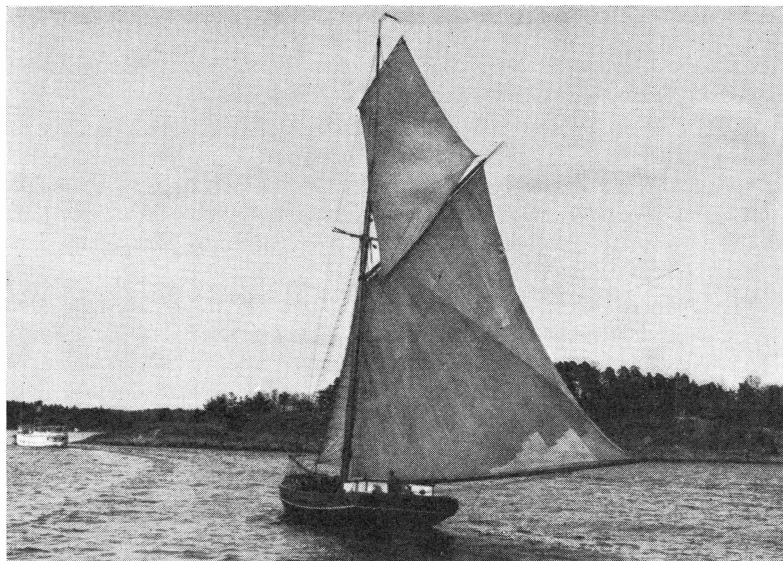
LÄNNA HEMBYGDSFÖRENING

Att en hembygdsförening inte behöver sakna arbetsuppgifter, vet säkert alla, som något litet deltagit i hembygdsvården. Tyvärr måste dock ofta viktiga uppgifter läggas åt sidan på grund av brist på pengar och arbetskraft. Detta har Länna hembygdsförening fått erfaras det senare verksamhetsåret.

Vi har ställts inför två mycket behjärtansvärda uppgifter, men har tyvärr i båda fallen måst konstatera, att de överstigit våra krafter. Först gällde det socknens äldsta prästgårdsbyggnad, en äkta karolinska prästgård från omkring 1700. Den står på nuvarande arrendegårdens tomt och skall rivras, eftersom pastoratet inte vill underhålla den. Inom hembygdsföreningens styrelse uppstod då frågan, huruvida vi skulle kunna göra något för byggnadens bevarande. En kyrksöndag anordnades, och efter gudstjänsten besöktes den gamla gården, vars historia skildrades av undertecknad. Alla var nog ense om, att den borde bevaras, men det stod också klart, att även en nödortförestaurering skulle draga dryga kostnader. Ännu står huset kvar. T. o. m. pastoratskyrkorådet tycks tveka, när det gäller att förgräpa sig på denna gamla traditionsrika byggnad. Men den går nog tämligen snart sitt öde till mötes, om inte ett under inträffar.

Hösten 1949 väcktes inom föreningen ett mycket intressant förslag av skepparen Alfred Olsson i Löparö. Av de många roslags-skutorna från vedskeppningens glansdagar finns nu endast några få rester kvar. Alla äro avriggade och försedda med motor enligt den nya tidens krav. Det finns dock en mycket väl bibehållen vedslup, *Adalia av Länna*, och nu föreslogs, att hembygdsföreningen skulle ställa sig bakom ett försök att bevara denna skuta och få den uppriggad på nytt. Skutan skulle därefter varje sommar segla i skärgården som ett slags flytande museum.

Uppslaget var verkligen beaktansvärt, och styrelsen beslöt att hembygdsföreningen skulle stödja företaget utan att dock taga det ekonomiska ansvaret för detsamma. Herr Olsson reste under vintern omkring i Roslagen och talade för sin plan. Han lyckades även få en del personer att teckna bidrag för ett eventuellt inköp av skutan. Tyvärr blev detta ekonomiska bidrag ej tillräckligt för att planen skulle kunna förverkligas. Det är dock inte omöjligt, att denna fråga skall kunna lösas genom bistånd från sjöfartsmuseet

Länna hembygdsförening: Vedslupen ADALIA AV LÄNNA.

och andra intresserade i Stockholm. Om inte skutan kan bevaras, kommer åtgärder att vidtagas för att få en exakt modell av den till hembygdsföreningens samlingar.

Hembygdsföreningens närmaste uppgift är nu att inreda mjölnarbostaden vid vår gamla vattenkvarn. Förslag är uppgjort till en reparation, som kommer att utföras under den närmaste tiden. Sedan gäller det att få möbler och annan inredning, något som vi hoppas kunna leta upp ute i gårdarna.

Vid den sedvanliga sommarfesten 1949 talade fil. dr C. J. Östman om »Vädret och hembygden», ett mycket originellt och högeligen uppskattat föredrag. Vidare medverkade ett folkdanslag från Stockholm och teateramatörer från Danderyd, vilka uppförde folklustspelet »Lasse-Maja» av Margit Palmær.

Sommarfesten 1950 hölls på den enda verkligt varma och vackra söndagen i juli. Kyrkoherde Samuel Norrby, »idrottsprästen», talade medryckande om »Fädernas bygd och nutidens ungdom». Även denna gång medverkade folkdanslaget och på kvällen spelade amatörer, tillhörande Stockholms SLU-avdelning »En löskerkarl» av Vilhelm Moberg. Festen avslutades som vanligt med folklekar.

Sven Solén.

SAMFUNDET DJURSHOLMS FORNTID OCH FRAMTID

Rörande verksamheten under Samfundets 26:e verksamhetsår 1949 meddelar styrelseberättelsen bl. a. följande.

Två allmänna möten har hållits under året. Det första ägde rum 22 maj 1949 i samband med en utfärd per buss till Ekebyholm, Rånäs, Fasterna kyrka och Mörby slottsruin i Roslagen. Utfärden, som anträdde från restaurangens hållplats, hade samlat nära 125 deltagare med förste arkivarien fil. dr W. Enblom som färdledare och föredragshållare.

Första anhalt var Ekebyholms slott, som har vissa likheter med Djursholms slott. Ekebyholms historia sammanfaller delvis med den tid, då statsmannen Arvid Horn var ägare till godset. Detta äges numera av en religiös sammanslutning, som använder det närmare 300 år gamla slottet till skola.

Nästa uppehåll gjordes vid Rånäs slott, som byggts under början av 1800-talet. Det användes numera som sinnessjukhus, varför färdtagarna ej kunde bese det inre av slottet. Det som vid Rånäs tilldrog sig det största intresset var den gamla bruksgatan med dess för ett brukssamhälle typiska bebyggelse. Vid Rånäs anlades under 1700-talet en stångjärnshammare, som nedlades vid slutet av 1800-talet. Gården har även haft ett brännvinsbränneri.

Efter besöket vid Rånäs, där resenärerna intog medförd lunch, fortsattes färden till Fasterna kyrka, byggd omkring år 1800 och uppförd på platsen för Esterna gamla kyrka. Bland intressanta minnesmärken i kyrkan kan nämnas: en gravsten över Gabriel Christernson Oxenstierna och hans maka Beata Trolle samt en sten med deras vapen, daterad 1569, och som antagligen fordom suttit över porten på Mörby slott. Vidare kan nämnas den av ägaren till Rånäs bruk på 1800-talet skänkta altartavlan.

Slutmålet för färden var Mörby slottsruin där dr Enblom först redogjorde för slottets och sedan för de tre besökta gårdarnas gemensamma historia. Mörby slottsbyggnad uppfördes från början som fast hus, men dess förfall började redan på 1600-talet. Tack vare en under senare tid verkställd restaurering framstår byggnaden som ett synnerligen intressant minnesmärke.

Det andra mötet hölls på Djursholms restaurang 1 dec. 1949, varvid fil. dr Gerhard Hafström talade om Roslagen och Danderyds skeppslag i ett föredrag betitlat »Om svionernas flottor och svearnas ledningsorganisation». Föredragshållaren framhöll, att den romerske historieskrivaren Tacitus omkr. 100 år e. Kr. i sitt arbete Germania beskriver olika germanstammar, som romarna kommit i förbindelse med, och att svear eller svioner utgöra benämning på några av

dessa stammar. Tacitus' uppgifter om svionernas starka flottor och beskrivningarna på de utrustade skeppen ha visat sig hållbara tack vare senare tiders forskningar och fynd. Vidare berördes frågan om vikingatidens flottorganisation, sådan den framkommer ur landskapslagarna. Enligt upplandslagen skulle den laga ledungen för varje hundare eller skeppslag vara 4 skepp, varvid man kan räkna med en besättning på 100 man, och då vikingaflottan uppgick till 280 fartyg, skulle man sålunda komma till en personalsiffra av 28 000 man. Föredragshållaren berörde till sist flottans provianteringsförhållanden.

Före och efter sammanträdet underhöll ingenjör Carl Otto Taube mötesdeltagarna med lutsång.

Samfundet har under året mottagit följande gåvor: av direktör Carl Erik Sjöqvist: Mörkö kyrka, skrift utgiven av Södermanlands Hembygdsförbund; av aktuarie U. Söderberg: ett 20-tal fotografier berörande Djursholm; av Jönköpings läns Hembygdsförbund: dess årsskrift 1949 nr XXII; av syssloman A. Almqvist genom borgmästare G. Dahlén: en av Djursholms AB utgiven mjölkpollett av koppar utgörande betalningsmedel vid inköp av en liter mjölk.

Vid 1949 års slut uppgick samfundets medlemsantal till 919.

Olof Thufvesson.

SPÅNGA FORNMINNES- OCH HEMBYGDSGILLE

Under verksamhetsåret 1949 har Spånga fornminnes- och hembygdsgille som vanligt anordnat sammankomster och utflykter av olika slag. Årsmötet hölls 27 februari, varvid efter stadgeenliga ärenden en filmföreläsning vidtog. Gilllets egen kör deltog i underhållningsprogrammet och kaffe serverades.

Två utflykter har företagits under sommaren i gilletts regi. Den 28 juni cyklade man vägen Akalla—Häggvik—Edsberg fram till TBV:s (Tjänstemännens bildningsverksamhet) nyinköpta studiehem Bergendal, vars vackra park och trädgård genomvandrades under ciceronskap av intendent Knut Nyström. Vid konditoriet Strandvillan, Edsberg, intogs kaffe under gemytlig samvaro. I sommar-nattsskymningen ställdes färden åter till Spånga. Trots blåsigt och kyligt väder deltog omkring 25 medlemmar; ledare var ålder-mannen Oscar Wennerström.

Herr Wennerström var också ledare för den andra av årets utflykter, vilken företogs med buss 14 augusti. Färden gick genom kulturhistoriskt intressanta bygder, och de till ett 30-tal uppgående deltagarna fick vara med om en mycket givande dag. Det första

Spånga fornminnes- och hembygds-gille: Rinkeby kvarnar. Den t. v., den s. k. Holländskan, har övertagits av hembygdsföreningen. Foto 1905.

uppehållet gjordes i Angarn, där hällristningen besågs, och sedan förmiddagskaffe intagits i Rimbo, fortsattes färden till Mörby slottsruin. Efter ett kort uppehåll i Birgittas Finsta nåddes slutmålet för resan, Norrtälje, där gemensam middag intogs. Sedan deltagarna därefter besett Roslagsmetropolen på egen hand, anträdde återfärden. I Penningby gjordes ett längre uppehåll och under sakkunnigt ciceronskap genomgicks slottet med dess intressanta samlingar. Färden fortsatte därefter till Bergshamra, där kaffe serverades på pensionatet.

Under hösten har en aftonunderhållning varit anordnad i Samrealskolen med skriftvårdaren Thore Hultman och Bromstens Villaägareförenings Musiksektion som arrangörer. Programmet upptogsång av en manskör, gluntsång av hrr T. Hultman och H. Gustafsson, uppläsning av fru F. Hultman samt musik på piano och dragspel av fröken Marianne Holmström. Den 13 december firades Lucia under traditionella former med Lucia och tärnor samt sång av fröken Margareta Sjöstedt. Gillets egen kör och orkester medverkade.

Gillets kör och orkester har även haft separata konserter. Orkestern, som räknar 24 medlemmar, har stått under ledning av musik-

styckjunkare Hugo Rothoff; kören, med sina 32 medlemmar, har letts av musikdirektör Dag Lindberg.

I fråga om hembygdsarbetet kan nämnas att gillet sedan två år tillbaka underhandlat med ägarna om att få övertaga den ena kvarnen, den s. k. »Holländskan», på Rinkeby kulle, då denna, vid sidan av kronans kvarn på samma plats, utgör ett intressant studieobjekt och ett vackert inslag i landskapsbilden. Underhandlingarna har lett till det glädjande resultatet att ägaren av kvarnen, fru Elin Pettersson, skänkt densamma till gillet. Taket på kvarnen var emellertid i stort behov av reparation och även därvid kunde gillet glädja sig åt ett stort tillmötesgående, i det att allt material till täckningen skänktes av byggmästare Filip Falk. Taktäckningen utfördes gratis av medlemmen i rådet herr Oskar Johansson. Kvarnen motogs av rådet vid rådssammanträde i Kvarnstugan 23 oktober, varvid åldermannen med fru vid en liten kaffefest sammanförde rådet med de inbjudna donatorerna. Fru Elin Pettersson, byggmästare Filip Falk och herr Oskar Johansson kallades vid detta tillfälle till ständiga medlemmar i gillet. Fru Pettesson skänkte därvid till gillet tvenne tullmått, som använts i kvarnen, samt ett gammalt sockerskrin, och ställde till gillet förfogande för reproduktion ett fotografi av kvarnen, taget 1905, då den var i fullt bruk.

Frågan om Enbacken som hembygdsgård har ej heller under 1949 kommit närmare sin lösning. Även om frågan dock ej helt avförts, har rådet ändå börjat undersöka möjligheterna för en annan lösning av densamma.

Under en följd av år har gillet åtnjutit understöd av Spånga kommun och för år 1949 har dessutom Stockholms stadsfullmäktige beviljat samma anslag som tidigare Spånga kommun, d. v. s. kr. 2 000: —.

Rådet får slutligen till alla dem, som på ett eller annat sätt lämnat detsamma och därmed även Spånga fornminnes- och hembygds-gille sitt stöd, framföra sitt varma tack.

Spånga i februari 1950.

Oscar Wennerström.
Ålderman.

T. Hultman.
Skriftvärdare.

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING

Föreningens hembygdsgård synes ha blivit en mer och mer uppskattad samlingsplats för ortens och angränsande socknars olika föreningar. Under det gångna året har hembygdsgården tagits i anspråk för föreningssammanskomster inte mindre än 35 gånger.

Stockholms-Näs hembygdsförening: Löjtnantsbostället Skälby, Kungsängen, där det värdefulla tapetfyndet gjorts.

Hembygdsföreningens medlemsantal har under de senaste åren uppgått till omkring 200, vilket styrelsen finner glädjande med hänsyn till att socknens invånareantal endast är vid pass 800 personer. De kommunala myndigheterna ha hittills visat stor förståelse för hembygdsföreningens verksamhet och ha genom anslag understött den.

Ett soldattorp, som föreningen fått som gåva, ligger och väntar på sin återuppbyggnad, vartill de kommunala myndigheterna beviljat bidrag. Det är byggnadstillståndet som dröjer. För en ladugårdsbyggnad, som skänkts till föreningen, finnes byggnadstillstånd, men pengar saknas.

Ett gammalt löjtnantsboställe vid Skälby inom socknen har nyligen tyvärr fått skatta åt förgängelsen. Vid rivningen framkommo å väggarna flera lager av tapeter, varav några fragment av det understa lagret kunnat bevaras. Under tapetlagren i boställets sal påträffades dessutom på de putsade väggytorna enkla målningar i form av färgrika flammor, upptill inramade med en bård av äppelrankor och blad i en laxrosa ton, vilka troligtvis en gång lyst i mönjans klart ljusröda färg. Glädjande nog ha ganska stora stycken av denna väggyt med målningar från 1700-talet kunnat räddas av hembygdsföreningen. Måhända kunna de en gång komma till

Stockholms-Näs hembygdsförening: Löjtnantsbostället Skälby från gårdssidan.

användning som underlag för dekorerung i hembygdsgårdens helgdagsrum.

Genom sekreterarens försorg disponerar föreningen över ett ganska omfattande sockenarkiv, bestående av avskrifter av Bro Härads domböcker rörande Näs' socken från 1602—1700 samt en del avskrifter av en brevväxling mellan ärkebiskoparna och församlingens prästerskap rörande en del för socknen intressanta spörsmål. I tillämpliga delar komma utdrag ur dessa protokoll och handskrifter att återfinnas i föreningens medlemsblad.

Herman Svenngård.

SUNDBYBERGS HEMBYGDSFÖRENING

Föreningens 16:e verksamhetsår, 1949, är föreningens hittills betydelsefullaste, om man bortser från det år föreningen bildades. Under år 1949 har nämligen föreningen fått sin lokalfråga löst. Om detta och hembygdsarkivets eller museets invigning i okt. 1949 redogjordes i särskild artikel i föregående nummer av årsboken. Arkivlokalerna äro av största betydelse för vårt arbete; där hållas

Sundbybergs hembygdsförening: Slättergillet's uppskattade uppträdande i samband med midsommarfesten i Tornparken.

våra styrelsesammanträden och övriga sammankomster och där kunna vi bereda plats för de arkivalier, oljemålningar, gamla föremål och foton, som hembygdsföreningen får mottaga från olika firmor och enskilda. Hembygdsarkivet besöktes de två första månaderna efter invigningen av sammanlagt 630 personer.

Den 6 juni firades som vanligt Flaggans dag under medverkan av Svea Flygflottiljs musikkår, Folkskolans musikkår och Sundbybergs manskör. Högtidstalet hölls av pastor Nils Bååthe. Den sedvanliga midsommarfesten ägde rum i Vattentornparken med bl. a. folkdansuppvissning av Slättergillet. Efteråt följde samkväm på Koppartälten för de medverkande. Luciafesten har firats på traditionellt sett med Lucia och tärnor. Pastor Erik Svenér höll högtidstalet och fru Signe Johnsson medverkade med sång. Flera s. k. arbetsmöten ha hållits dels för julmarknaden, vilken utvecklats ytterligare och givit bättre behållning än något år förut, dels för arkivet.

Styrelsen, som sammanträtt inalles 5 gånger, har under år 1949 haft följande sammansättning: Ordf. försäkringsman H. Österberg, v. ordf. folkskolläraren fil. mag. Hilding Lindén, sekr. fröken Inga

Kasten, kassör fru Greta Hagvall; övriga styrelseledamöter, Sixten Pettersson, Ernfr. Persson, Oscar Nohlberg, Anna-Brita Sivversson, Nils Wahlholm och Albert Öijermark; suppleanter, Ellen Jonasson, Lisa Lagerqvist och Margit Öijermark. Revisorer ha varit A. Löfgren och Aug. Sjögren; suppleant Gustaf Swedel.

Under året ha två inom vår organisation framstående medlemmar avlidit, nämligen nämndeman Hjalmar Olsson och ingenjör Joel Lagerqvist. Hj. Olsson, som redan från föreningens första år deltagit i dess sammankomster och visat stort intresse för vårt arbete, var under åren 1942—1948 hembygdsföreningens kassör, vilken uppgift han skötte på ett utmärkt sätt. Joel Lagerqvist har varit en framstående medlem av föreningens medarbetarstab och har inom vårt verksamhetsområde nedlagt ett betydande forskningsarbete och bl. a. redigerat vår 10:e årsskrift. Utom denna skrift finnas två folianter i vårt arkiv som resultat av hans forskning i Sundbybergs historia. Det är vår förhoppning att vi sedermera skola bli i tillfälle att i tryck utge hans arbete, som i huvudsak behandlar Sundbybergsgårdarnas historia.

Sundbybergs hembygdsförening kommer att bevara dessa båda framstående medlemmar i tacksamt minne.

Henning Österberg.

TIERPSORTENS HEMBYGDSGILLE

Tierpsortens hembygdsgilles medlemsantal ökar och närmar sig nu 300-strecket. Verksamheten drives i vanlig omfattning, varvid kan nämnas att gillet tillsammans med idrottsföreningen anordnar midsommarfester med goda resultat. Även höstfester och valborgsmässöfiranden har anordnats med stor publikanslutning.

Gillet har haft några lyckade fågelexkursioner på våren med många deltagare, under ledning av kantor N. Alinder, gillet förutvarande ordförande. Vid gilletts privata samkväm å Gammelgården har alltid varit gemytlig stämning och rikhaltigt underhållningsprogram.

Rektor J. Johansson, som en följd av år varit ordf., avflyttade från orten och erhöll såsom minne en oljemålning av Gammelgården, utförd av Tierpskonstnären Helge Andersson.

Nödiga reparationer har utförts, bl. a. å Munga-ladan och portlidret, men en del arbeten å soldatstugan, vilken tjänstgör som vaktmästarbostad, samt å mangårdsbyggnaden återstår. Den uppförda spannmålsboden från byn Eskesta i Tierps socken fyller väl sitt ändamål som kaffestuga.

Samlingarna i Gammelgården har under 1949 och 1950 berikats med ett flertal gåvor från enskilda personer och framföres härmed ett varmt tack till alla goda givare och gynnare. Ett flertal korporationer och enskilda ha tagit del av samlingarna under årens lopp.

Den 6 maj 1950 hade gillet sitt senaste årsmöte med äggsexa. Styrelsen består nu av Carl Schollin, ordförande, Janne Hellgren, sekr., Georg Larsson, kassör, Elon Jansson, vice ordf., samt vidare fruarna Tekla Löjdquist och Edit Larsson och herrar Eric Pettersson, Ernst Sellén, Erik Hiort af Ornäs och Herman Forsberg. Ett arbetsutskott inom styrelsen har varit tillsatt.

Carl Schollin.

TORSTUNA HEMBYGDSFÖRENING

Torstunarapporten blir för året ganska mager, beroende på att några större händelser knappast timat. Arbetet på hembygdsgårdens iordningställande har fortskridit så sakteliga. Konservator Sven Carlsson, Gimo, har avslutat arbetet med byggnadernas reparation, konservering och målning. Detta har skett i samarbete med bygmästare Bror Karlsson, Torstuna, och under intendent Nils Ålenius överinseende. Våren och sommaren 1950 har konservator Carlsson därtill renoverat, konserverat och målat en stor del av de till Härled-gården skänkta möblerna. När övriga skänkta föremål insamlats och placerats, bör gården vara färdig för invigning. Vi hoppas att detta kan ske under år 1951.

Det bör kraftigt understrykas vilken utomordentlig tillgång konservator Carlsson är för distriktets fornvårdande institutioner. För det goda resultatet vid restaureringen av Torstuna Hembygdsgård har vi honom att tacka. Han är mästare inom sitt fack. Anlag, handlag och sakkunskap besitter han i rikt mått.

En som likaledes bör ha en eloge, när nu verket börjar lida mot sin fullbordan, är samlingsvårdaren Carl Spångberg. I det här arbetet — och f. ö. inom hembygdsföreningen — har han varit en klockarfar, som nästan allt fått bestyra. Intrasserat och med omisskännlig kärlek till »det som gammalt och fornt varit haver» har han givit sig i kast med de olika uppgifterna.

Hembygdsföreningens årsmöte hölls i år sista april och styrelsen blev utan undantag omvald. Utöver detta planerades åtskilligt för den nu förestående invigningen av hembygdsgården i Härled by. Kvällen slöts med valborgsmässaöld på Klockarberget, en gammal god tradition som ett par årtionden legat nere, men som nu av hembygdsföreningen återupptagits. Programmet upptog bl. a. all-

Torstuna hembygdsvörening: Hembygdsgårdens nyrestaurerade förstukvist.

sång, tal till våren och hembygden av föreningens ordförande, kyrkoherde Gunnar Engman, vilken också utbringade ett kraftigt besvarat leve för fosterlandet.

Det kan kanske ytterligare noteras att »brasan» på berget samlat en stor och tacksam publik, varför föreningen fortsätter nästa år med majeld på Klockarberget.

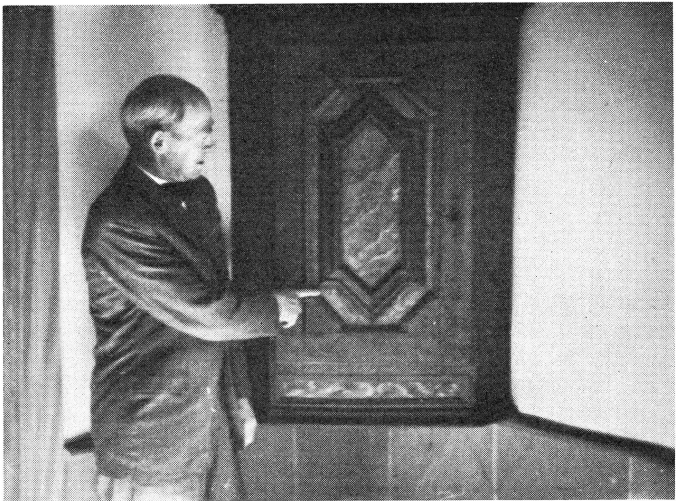
Den 10 september gästades Torstuna hembygdsvörening av Vittinge hembygdsvörening, som därmed återgäldade ett besök som Torstunaföreningen gjorde i Vittinge för ett par år sedan.

Dagen inleddes med högmässogudstjänst i Torstuna, där kyrkoherde Gunnar Engman predikade. Efter gudstjänsten visade kyrkoherde Engman kyrkan och berättade dess historia.

Så samlades man till kyrkkaffe i prästgården, där kyrkoherden i egenskap av Torstuna hembygdsvöreningens ordförande, hälsade gästerna välkomna och berättade om den gamla vackra prästgår-

Torstuna hembygdsförening: Åtskilliga vackra kistor har skänkts till hembygds-
gården och skickligt renoverats av konservator Sven Carlsson, Gimo.

Torstuna hembygdsförening: Samlingsvärdaren, kyrkvärden Carl Spångberg,
berättar i Härled-gården om ett gammalt hörnskåp från 1745.

Torstuna hembygdsförening: Kyrkoherde Gunnar Engman redogör för Torstuna kyrkas historia för ivrigt lyssnande Vittingebor.

den, en god 1700-talsbyggnad. Allsång sjöngs till fru Elsa Engmans pianoackompanjemang och körsång under Vittinge-kantorn Lundells ledning. Herr Lundell tackade å gästernas vägnar och så var man färdig att bege sig till Torstuna hembygdsgård i Härled, där byggnader och föremål beundrades och kommenterades.

Innan Vittinge-borna pr buss återvände till sitt land igen, hurade man för värdföreningen och dagen avslutades med Du gamla, du fria.

I föreningens stadgar står det att föreningen skall uppteckna och bevara i bygden kvarlevande sagor, visor, skrock och folktro. Det har hittills inte kommit in så mycket. En del ganska roliga saker har emellertid sekreteraren upptecknat. Ett par små saker av detta, »skyddsmedel mot det onda», må avsluta årets rapport.

Våra föräldrar och deras fäder i oräkneliga led hade ofta besvärigheter med en hel del ont och »oknytt», som tycktes finnas överallt och ha till uppgift att göra livet »marigt» för rättskaffens folk. Tog man städsel och gick i tjänst, var det nyttigt att slänga ett mynt med höger nypa över vänster axel och säga: »Ta' de' her å låt bli mej.» Det gällde ju att gardera sig mot det som eventuellt kom efter i onda avsikter. Att spotta var också ett beprövat och säkert skyddsmedel. Kanske det mest verksamma av alla. Man spottade

över högivor ute i fähuset, på kroken vid mete, ifall man mötte en katt eller en kärring, om man gick genom en dörr eller ett grindhål. Ifall man inte spottade kunde man »råka». Badade man, skulle man spotta tre gånger i sjön vid uppstigandet ur vattnet och så sa man: »Gu' låt me' inte råka» eller »Tvi låt me' inte råka», som formeln löd i undertecknads barndom, vilken inte alls är så avlägsen i tiden. Bruket att spotta för att värja sig mot okända och ondskefulla makter finnes kvar än i dag.

Att äta och samtidigt läsa är alldeles förkastligt åtminstone för barn. Ty gör man det, äter man upp orden och får inte »nä' vett i huvve». På regnbågen bör man ej peka, ty då »ruttnar fingret».

Hade man råkat i sjukdom eller elände, fanns det dock kurer, som bringade ofelbar hjälp. Men till det kanske vi får återkomma en annan gång.

Axel Ekholm.

VALÖ-FORSMARKS HEMBYGDSFÖRENING

Det är alltid nyttigt och läraktigt att se sig omkring här i världen; för en nystartad hembygdsförening som Valö-Forsmarks står det klart att man skall söka kontakt med sina grannföreningar för att se och lära. Och inte bara det, intresset bland en förenings medlemmar hålls på så sätt vid liv, man kommer tillsammans och utbyter tankar och problem och får nya impulser för fortsatt arbete.

En vacker junisöndag 1950 företog medlemmarna i vår förening en utflykt till Östhammar och Öregrund, varvid därvarande förenings byggnader och samlingar besågs. Resan gick med buss och bilar från Valö och första anhalten var Östhammar, där samling skedde vid Frösåkers härads hembygdsmuseum. Där fanns mycket att se, för oss tycktes det ofattbart att så mycket gammalt har kunnat bevarats, men det har varit folk med levande intresse och ett särskilt utvecklat spårsinne för sådana ting som stått i spetsen för Frösåkersmuseet. Sevärd är den siste spinnrockssvarvarens verkstad, vilken finns helt bevarad.

Efter detta besågs den s. k. Söderbergiska gården, vidare Gammelhus där kaffe intogs. På Gammelhus finns den omtalade Östensboden uppställd, och för oss Valö-bor är det rent av tragiskt att tänka på att denna kulturhistoriska klenod en gång stod i Valö, men »kidnappades» av Östhammarsborna. Men det var ju före vår förenings tid, så det har väl i alla fall bara blivit ved av den samma om ej Östhammar kommit räddande emellan.

Valö-Forsmarks hembygdsförening: Hembygdsgården på sin ursprungliga plats Dannebo, Forsmarks socken.

Valö-Forsmarks hembygdsförening: Hembygdsföreningens bygdeorkester på 14 man.

Så var det dags att göra Öregrund den äran, varvid därvarande förenings hembygdsgård samt kyrkan besågs.

Färden ställdes sedan hemåt. Mycket hade vi sett, mycket som vi inom vår egen förening kan dra lärdom av. Just nu håller vi på med vår hembygdsgård, den är redan »under tak» men mycket återstår. Anslag har erhållits från kommunen, och vidare har ett lån ordnats; det går pengar åt då man skall bygga.

Mycket frivilligt arbete har utförts och mera kommer att behövas innan gården blir färdig. Men den kommer nog att stå färdig en dag, och då hälsar vi alla hembygdsvänner välkomna till Valö.

Harry Mellerstam.

VITTINGE HEMBYGDSFÖRENING

Hembygdsföreningens verksamhetsår 1949—50 har förflutit lugnt, kanske alltför lugnt. Medlemmarna börja bli gamla och ungdomarna äro i allmänhet engagerade på annat håll. Det dominerande har varit samkvämen och hembygdsfesten. Av de förra var särskilt det, som hölls på trefaldighetsaftonen, mycket lyckat och välbesökt. Det är alltid särskilt stämningsfullt att i den vackra sommarkvällen tåga ut till trefaldighetskällan med musik i spetsen. Man känner, att man fullföljer en gammal tradition, och att man på samma gång på ett värdigt sätt firar sommarens ankomst. Ute vid källan brukar hållas ett kort tal samt sjungas något unisont. Så brukar t. ex. folkvisan »Uti vår hage» ständigt återkomma. I år hade vi också körsång. Sedan vi druckit av vattnet, sker marschen tillbaka till hembygdsgården, där kaffebordet brukar vara dukat. I år hade vi förmånen att ha licentiat Marita Lindgren-Fridell som gäst. Hon kallade sitt ämne »När skönheten kom till byn» och det var ett föredrag om hur man skall se på konst. De vackra skioptikonbilderna kompletterade anförandet, som var mycket instruktivt och trevligt upplagt. Åhörarna syntes vara mycket nöjda. Männe icke hembygdsarbetet kan gå hand i hand med arbetet för konstförståelse ute i bygderna?

Angående samkvämen borde kanske programmen uppgöras av styrelsen för en termin i taget. Nu har det varit mer improviserat. Det har nämligen visat sig, att när det är något värdefullt som bjuds kommer folk, som annars ej brukar vara med.

Sommarfesten, första lördagen och söndagen i juli 1950, var som vanligt lyckad. Första dagen svarade ungdomar från JUF för underhållningen och gjorde det bra. Musiken och sången börja nu stå högt i kurs på landsbygden och man gör glädjande upptäckter av goda förmågor nu och då. Andra dagen talade rektor Carli från

Tärna om hembygdskänslans betydelse. Hans föredrag stod på ett högt plan och var bra och enkelt formulerat och framsagt med det patos, som är säreget för honom. Så kom Delsbostintan, lika oemotståndlig som alltid trots de 80 åren. Det var gamla och nya historier, berättade med den glimt i ögat som gör att man ger sig på nåd och onåd. I år hade vi också en slättertävlan, som JUF-ungdomarna och hembygdsföreningen hade anordnat. För musiken svarade bägge dagarna ett litet men bra kapell från Västerås, benämnt »Sallys kapell». Festen, som anordnades av hembygdsföreningen och JUF gemensamt, gav en mycket god behållning.

Egron Lundell.

VÄRMDÖ SKEPPSLAGS FORNMINNESFÖRENING

Föreningens verksamhet har under året fortgått på samma sätt som tidigare med samlande av föremål till museet och av skrifter, tidsningsurklipp, fotografier m. m. till arkivet.

Museet har som förut stått öppet för allmänheten samt varit tillgängligt för eleverna vid Värmdö skolor för studier i hembygdskunskap. Årsbok har utgivits innehållande följande uppsatser: »En landsvägsresa till Östra Elfsala och ett bondbroöllop på Djurö för 130 år sedan» av Alfred Jansson; »Fredriksborgs fästningsverk, anteckningar till fästningsverkets historia», av Nils Ädelgren; »Ur prosten Quists papper, anteckningar till Värmdö skeppslags historia» meddelade av Rune Norberg; »Runstenen på Väsby» av Sven B. F. Jansson; »Karl XIV Johans besök i Värmdö 1811. Brev till Kongl. Bibliothekarien C. G. Gjørwell från J. Sjöbohm», meddelat av Elin Ekman.

26 maj hade föreningen besök av Vaxholms hembygdsförening, varvid Värmdö kyrka visades av undertecknad, som även höll ett kort föredrag om kyrkan och dess historia samt om de många gamla, vackra inventarierna. Även vår fornstuga med dess samlingar visades.

17 juli anordnade föreningen en utfärd till Möja, där komminister Gustafssons lilla hembygdsmuseum besågs, tyvärr nu mycket förfallet. Efter detta besök visades kyrkan av komminister Herbert Lindström samt det i tornkammaren av komminister Gustafsson uppordnade lilla museet med föremål som tillhört det gamla kapellet.

Efter samling vid Gustafssons grav vandrade vi till den stora vårdkasen, som rests av landstormen, då den var förlagd till Möja hösten 1914. Sedan anträdde hemfärden efter den mycket givande

dagen. Föreningen har även detta år av Värmdö kommun erhållit ett anslag å 300 kronor som bidrag till byggnadskostnader.

Årsmöte hölls på värdshuset i Gustavsberg lördagen 12 nov., varvid antikvarien vid Stockholms stadsmuseum, fil. lic. Alf Nordström, höll ett mycket intressant, med skioptikonbilder illustrerat föredrag om fångstboplatser från stenåldern på Ingarö och i Södertörn.

Föreningen har under året haft 174 medlemmar, varav 155 årsbetalande, 18 ständiga och 1 hedersledamot. Av föreningens medlemmar äro 19 st. anslutna till Upplands Fornminnesförening.

Norrnäs, Norra Värmdö 11 augusti 1950.

Gunnar Wahlberg.

VÄSTERLÖVSTA HEMBYGDSFÖRENING

Västerlövsta hembygdsförening har under år 1950 fått ett förnämligt tillskott i form av den uthuslänga, som under förra året inköptes från Sävne och som under våren rivits och forslats fram till hembygdsgården. Där har den sedan under försommaren uppförts och blev färdig lagom till årets midsommarfest. Uppbyggnadsarbetet har utförts av byggmästare Leon Johansson med intendent Ålenius som övervakare. Det på mitten av byggnaden befintliga portlidret kommer en gång att bli en naturlig inkörspport till hembygdsgårdens gårdsområde, när byggnaden placerats på södra delen av gårdstunet mot den blivande riksvägen. Uthuslängan är ganska stor, och passar bra ihop med själva hembygdsgården, som är bland de större i landskapet. Den har en längd av inte mindre än 26 m och en bredd av 6 m, och innehåller i den övre, mot själva gården vettande delen, å nedre botten två bodar och därovan två mindre kamrar, vilka tjänat som bostad åt dräng och piga. Därefter kommer själva portlidret och vidare stallet och ladugården samt ett rum, som antagligen tjänat som foderrum.

Att föreningen nu lyckats få detta tillskott till den egentliga gårdsbebyggelsen får helt tillskrivas den välvilja som kommunen visat genom att anslå 3 000 kr. till föreningens verksamhet.

Vid årets hembygdsfest på midsommaraftonen hade traditionsenligt stora skaror av såväl den egna bygdens som grantraktens befolkning samlats, och för den till ungefär 2 000 personer uppgående publiken berättade intendent Ålenius om just det ovan skildrade nyförvärvet. Vid rivningen av uthuslängan hade man funnit både ett mynt och ett gulnat papper i en urhuggning i takstocken, vilka fynd daterade byggnaden till 1840-talet. Intendenten fortsatte med utgångspunkt härifrån sitt föredrag om »Den gamla goda ti-

den». Programmet i övrigt upptog sång till luta av herr Walter Sköller samt musik av tre bygdespelmän från socknen. Hebybrotterna hade uppvisning i brottning med herr Eric Hübinette som konferencier, vidare serverades kaffe av husmodersföreningens medlemmar. Så tråddes förstås folklekarna i den ljusa sommar-natten med liv och lust under ledning av herr Rune Johansson från Sala. Festen gav ett bra tillskott till föreningens ekonomi.

Men det har också varit andra fester vid hembygdsgården. Valborgsmässofirandet har nu försiggått däruppe de senaste åren och så även i år. En kraftig brasa, som dock på grund av ihållande regn inte brann så som önskvärt var, hade ordnats strax norr om gården och alldeles nedanför avbrändes ett ståtligt fyrverkeri, som i den mörknande vårvällen blev ett verkligt vackert skådespel. Dessutom förekom sång av en barnkör samt uppläsning. Dessa vårfester anordnas av Heby samhälle, som också svarar för kostnaderna.

Av andra sammankomster, som hållits vid hembygdsgården, kan nämnas en scoutsamling samt ett SBU-möte för traktens SBU-avdelningar. Vidare har Fjärdhundrakretsen av IOGT hållit sin sommarfest där, och Västerlövsta SLU har hyrt gården några gånger för samkväm och möten. Kyrkliga syföreningen har också någon gång varit samlad däruppe. Hembygdsgården har även varit upplåten för en födelsedagsfest.

I allmänhet blir det så, att gården lever upp under våren och sommaren för att liksom lägga sig till ro, när vintermörkret kryper utanför rutan och nordan tjuiter i knutarna. Detta sammanhänger troligen med att det är svårt att hålla varmt i gårdens stora rum, då kylan tränger på, och så är det också vid denna tid litet besvärligt att i mörker och snö ta sig upp till gården, även om man under den senaste vintern fått vägen dit upp motorplogad. Sommartid är den dock en lockande tillflyktsort med sin tjugande utsikt över bördig Västerlövstabygd.

Erik Johansson.

ÖREGRUNDS HEMBYGDSFÖRENING

Året 1950 har för Öregrund varit ett särskilt märkesår. Den utställning, som pågick under tiden 19 juni till och med 9 juli, var i fråga om publiktillslutning den största staden någonsin upplevat.

Utställningen, vilken omfattade handel, hantverk, industri, konst och hobby samt en särskild kommunutställning, hade som paroll: »Roslagen visar ungdomens framtid». Det har nämligen på senare tid mer och mer kunnat konstateras, att roslagsbygden börjat av-

Öregrunds hembygdsförening: Från hobbyutställningen i Öregrundsgården. Förrådsförvaltare Th. Nilsson, Öregrund, har haft som hobby att samla fartygsinventarier och att måla en och annan tavla.

folkas på grund av bristande arbetsmöjligheter för ungdomen. Glädjande nog synes utställningen ha bidragit till att mindre industrier nu förlagts till Öregrund för att där bedriva sin verksamhet. Utställningens syfte och det arbete, som var förknippat med anordnandet av densamma, var således ej förgäves. Ungdomens möjligheter till arbete i den egna hemorten synas kunna tillgodogöras.

I hembygdsgården var hobbyutställningen anordnad med många och skiftande prov på vad folk sysslar med som hobbies under sin fritid. Fartygsmodeller av alla slag dominerade, men även fiske, handarbeten, såsom frivolitetsspetsar och träsniderier voro representerade, liksom tavlor och vackra vävnader. Utställningen rönt stor uppskattning, ej minst genom Öregrundsgårdens gamla och förnämliga miljö.

Öregrunds hembygdsförening: Den nu rivna gården i hörnet av Strandgatan och Långgatan.

Föreningens årsmöte och sommarfest bjödo båda på ett omväxlande program. Vid det förstnämnda höll landsantikvarie Nils Sundquist ett intresseväckande föredrag över ämnet »Uppland — sagornas, minnenas, löftenas trakt».

Samlingarna av gamla föremål ha vuxit i hög grad tack vare allmänhetens stora intresse. Det upprop, som gjordes till stadens innevånare att vid röjningsarbete och dylikt tänka på museet, slog synnerligen väl ut. Till de märkligaste föremålen, som på detta sätt kommit föreningen till del, hör den järnvåg, på vilken järnet från bruken i trakten vägdes, innan det utskeppades från Öregrund. Denna järnvåg påträffades vid reparationsarbeten i stadens klockstapel.

Under pågående rivningsarbete hösten 1950 i en av stadens äldre fastigheter i kvarteret Södra Roten, i hörnet av Strandgatan och Långgatan, upptäcktes två inmurade ugnar, vilka möjligen kunna härleda från något brännvinsbränneri eller dylikt. Ugnarna äro murade med gråsten och försedda med rökgång och järnhällar. Ugnarna och gården i övrigt har uppmätts och fotograferats, delvis på bekostnad av hembygdsföreningen.

Med några ord skall jag också beröra lillklockan i Öregrunds säregna klockstapel, emedan den är av hög ålder och ett förnämligt arbete. Den göts för 300 år sedan eller närmare bestämt år

Öregrundsgården: Gården i hörnet av Rådhusgatan och Långgatan, inom samma kvarter och tomt som föregående, kommer också inom en snar framtid att skatta åt förgångelsen.

1650. Vid högtidlighållandet av detta sitt jubileum fick den ensam svara för inringningen av det nya halvseklet. Den väger ett skepppund och på framsidan finnes en bild av Kristus på korset samt två sörjande kvinnor. På ömse sidor om bildframställningen är följande inskription: »Gudi Til Aero och Öregrundsgården stads Kyrca och Församling till retelse aer thenne klocko kiopt. Pastor D. G. Mickaeli Svyntot, B. M. Joram Wym, Y B M Peder Kallson.» Runt nedre kanten står följande inskrift: »M Gorgen Putenson in Stockholm M Fecit Anno 1650. Gloria in excelsis Deo.» Runt klockans övre del står: »Kommen utaf Jacobs hus låt oss Wandra i Herrans Ljus.»

Allt som är av kulturhistoriskt värde i vår stad intresserar vår hembygdsförening och överhuvudtaget synas vi kunna hoppas på en glädjande utveckling i fråga om föreningens verksamhet och ökat medlemsantal. Av vårt lilla samhälles ej så få föreningar är hembygdsföreningen den största och en sammanhållande länk mellan de övriga sammanslutningarna. Hembygdsgården får också disponeras av de föreningar, vilka sakna egen lokal. Under året har medlemmar från Östhammars och Valö hembygdsföreningar besökt Öregrundsgården och där tagit del av våra samlingar.

Karl Wickström.

ÖSTERBY-DANNEMORA HEMBYGDSFÖRENING

Österby-Dannemora hembygdsförening började sin verksamhet omkring år 1945. I ett gammalt förrådsmagasin, den s. k. saltboden, troligen från 1700-talets början, och som äges av Österbybruk, har samlats omkring 385 olika föremål, främst verktyg. Dessa har katalogiserats och anteckningar om givarens namn, om föremålets art, ålder m. m. har gjorts. Av den avflyttade provinsialläkaren d:r Oredsson, Dannemora, erhöll föreningen som gåva 35 föremål, däribland tavlor och skrifter om gamla bruksläkare, deras liv och verksamhet. En avdelning vid Dannemora gruvor, som förestås av byggmästare Sven Löfgren, har bevarat en samling verktyg och arbetsredskap från gamla tiders gruvbrytning. Dessa föremål äro inrymda i gamla maskinhuset vid Mellanfältet, där Märten Triewalds eld- och luftmaskin av år 1729 var placerad tills den överfördes till Tekniska museet.

Ett värdefullt fynd av en stenyx har under det gångna året gjorts vid en skogsplantering. Yxan är ej helt färdig; skafthålet, som påbörjats på båda sidor, är ej fullt genomborrat. Fynd av stenyxor i Films socken tillhör sällsyntheterna.

Föreningen har även, tack vare kommunalfullmäktiges välvilliga anslag, förvärvat och övertagit vården av den unika kyrkorgeln, som avlidne gruvarbetaren Alfred Blom, Norrtorpen, Films socken, tillverkat.

Ett hembygdsmuseum i dessa trakter måste helt naturligt få sin prägel av bruksdriften och de gamla smedernas och bruksarbetarnas liv och verksamhet. Föremål från den gamla järntillverkningens tid finnas även representerade.

Att denna förening kommit till stånd, är till allra största delen dess ordf. förman Georg Österbergs förtjänst. Han tycks vara född till hembygdsvärdare, med en enastående förmåga att kunna leta rätt på allt, som kan vara värt att tillvarata. En farbroder till honom, f. d. folkskolläraren och bibliotekarien J. Österberg, Köping, är även han en mycket aktiv hembygdsforskare, och har i ett häfte i något romantiserad form skildrat sina minnen från det gamla järnbruket Österby, där han var född, och de förhållanden som där voro rådande vid 1800-talets slut. Förtjänsten vid försäljningen av detta häfte tillföll helt föreningen.

Föreningen räknar nu ett 60-tal medlemmar. Styrelsen utgöres av: förman Georg Österberg, ordf., kontorist Karl Höglund, sekr., brukstjänsteman Edvin Sommar, kassör. Övriga ledamöter äro Ragnar Mattsson, Gottfrid Österberg och John Hogmark.

Karl Höglund.

FYRA NYA HEMBYGDSFÖRENINGAR

HÄRNEVI HEMBYGDSFÖRENING

Härnevi hembygdsförening bildades 11 juni 1949 efter ett föredrag om Härnevi av kyrkoherde Arvid Bladh, Sparrsätra. Sammankomsten, som hölls i Härnevi IOGT-lokal, hade samlat ett 50-tal personer, av vilka de flesta anslöto sig till den nybildade föreningen. Till föreningens ordförande valdes Sven Sjöborg. Hr Sjöborg hade tidigare även varit sammankallande ledamot i den interimstyrelse, som tillsattes efter ett offentligt samkväm 23 maj 1948.

Tanken på en egen hembygdsgård tog från föreningens start fasta former. Vid årsmötet innevarande år kunde också föreningen som gåva av makarna Frida och Edvin Eriksson, Stora Härnevi, få mottaga ett f. d. sergeantboställe, beläget intill deras gård. Experter från Uppsala och Västmanlands län ha under sommaren besiktigt byggnaden och funnit den lämplig som hembygdsgård.

Som plats för hembygdsgården har man enats om en vacker tomt vid Lilla Härnevi, varifrån man har en härlig utsikt över den lilla medeltidskyrkan och slätten däromkring. Den mark, på vilken den blivande hembygdsgården kommer att uppföras, har skänkts till föreningen av kyrkvärden Valfrid Andersson och hans dotter. Kostnadsförslag för gårdens uppsättning å sin nya plats har inlämnats och det är att hoppas att förflyttningen av byggnaden snarast må komma till stånd.

Herman Melberg.

TILLINGE HEMBYGDSFÖRENING

Den 1 juni 1949 samlades några hembygdsintresserade Ortsbor i församlingssalen vid Tillinge kyrka. Sedan landsantikvarie N. Sundquist hållit ett orienterande föredrag över en hembygdsförenings arbetsuppgifter, syften och mål, vidtog överläggningar om bildandet av en hembygdsförening i Tillinge. En interimstyrelse bestående av E. Granåsen, O. Lundgren, A. Lindell, Fr. Karlsson och R. Björklund utsågs för att utarbeta förslag till stadgar. Ett dussintal Ortsbor antecknade sitt medlemskap i den blivande föreningen. En mindre samling föremål av museikaraktär har under årens lopp hopbragts och ett önskemål för framtiden är att den av hemmansägare Gottfrid Johansson, Tibble, till församlingen donegade gården en gång skall få disponeras och förvaltas av hembygdsföreningen som hembygdsgård och museum.

VENDELS HEMBYGDSFÖRENING

Vid ett sammanträde på Hofgårdens gård 22 mars 1950 bildades en hembygdsförening i Vendel. Landsantikvarie N. Sundquist redogjorde för hembygdsföreningarnas arbetsuppgifter och gav anvisningar för arbetet. En interimstyrelse bestående av Helge Andersson, H. Åström, A. Ekstav, T. Levén och G. Bohlin fick i uppdrag att utarbeta förslag till stadgar. En av föreningens första uppgifter blir att skaffa lokal för den kulturhistoriska föremålssamling, som nu förvaras i södra stigluckan vid kyrkan.

VÄNGE HEMBYGDSFÖRENING

Vänge hembygdsförening bildades söndagen 24 september 1950 vid en sammankomst i Vänge församlingssal. Intendent Nils Ålenius höll föredrag till en serie skioptikonbilder om Uppländsk hembygdsvård och skildrade det arbete som utförts under de senaste 25 åren, vilket bl. a. resulterat i Disagården och Kvekgården. Vidare medverkade Vänge kyrkokör. Till ordförande valdes kontraktsprosten Per Axel Björkman och övriga styrelsemedlemmar blevo godsägare Nils Rosenlund, v. ordf., arrendator Bertil Karlsson, kassör, smeden Harry Larsson, jordbruksarbetare Uno Geidnert och arrendator K. Falk med arrendator O. Thisner, fröken Gertrud Gisslow, fru Irma Rosenlund och kantor G. Einestam som suppleanter.

Föreningen, som vid starten erhöll 100 medlemmar, fick en gåva på 50 kr. av ortens SLU-avd., vilken summa tillsammans med övriga hopbragta medel kommer att användas till en restaurering av kvarnen i Ekeby, vilken donerats till hembygdsföreningen av godsägare Nils Rosenlund. Visserligen ligger kvarnen på oskiftad mark, som dels tillhör Brunna gård och dels är medeltida kyrkojord inom Ekeby, men genom att uppvakta ärkebiskopen och stiftsnämnden, hoppas man kunna ordna markfrågan.

Till det yttre ter sig kvarnen rätt illa medfaren av väder och vind, men vid närmare skärskådande tycks denna åverkan vara av ytlig art. Självva timmerkonstruktionen är i det hela taget i gott skick, endast vissa partier, där brädfodringen lossnat, torde vara mera allvarligt angripna. Kvarnen är en timrad åttkantig byggnad av för uppländska förhållanden ovanlig konstruktion. Taket är spånklätt, men så illa medfaret att det släpper genom regn och fukt till skada för de bevarade delarna i byggnadens inre. En reparation av detsamma står därför som första punkt på arbetsprogrammet

och kommer troligen att utföras redan i höst. Enligt s. k. »klotter» på väggarna kan man draga vissa slutsatser om kvarnens ålder. Den äldsta av dessa »inskrifter» är från 1822 och meddelar att N. N. detta år malt i kvarnen. Driften nedlades år 1912 och år 1916 blåste vingarna ned. På grundval av fotografier, tagna medan vingarna ännu funnos kvar, kunna emellertid, trots att inga rester bevarats av dessa karakteristiska detaljer, nya vingar lätt rekonstrueras.

Tack vare ingripande från intresserade ortsbor och den nybildade hembygdsföreningens insatser kommer således ytterligare en av de i Uppland alltmera försvinnande väderkvarnarna att räddas åt eftervärlden, och vi hoppas, att det inte skall dröja alltför länge innan vi får se kvarnvingarna snurra på höjden vid vägen mellan Uppsala och Vänge kyrka.